

Dever Bulletin 2021

Jaargang 32

Omslagfoto Ed Olivier.

't Huys Dever en de nieuwe kwakel over de Venne-sloot zijn eigenlijk alleen 's winters – of zoals hier in het vroege voorjaar van 2021 – op dezelfde foto te zien. In mei neemt het uitbundig groeiende riet het beeld over. De rietkraag die één keer per jaar wordt gemaaid is belangrijk voor rietvogels en kleine zoogdieren.

Colofon

Deze uitgave is tot stand gekomen onder auspiciën van de Stichting Dever. De uitgave van dit bulletin is mogelijk gemaakt dankzij de financiële bijdragen van de Vrienden van Dever. Mocht u nog geen lid zijn en toch een bijdrage aan de totstandkoming van het Dever Bulletin willen leveren, dan kunt u uw bijdrage overmaken op rekeningnummer

NL42 RABO 0117 2723 96,

t.n.v. Stichting Vrienden van Dever,
Heereweg 349a, 2161 CA Lisse.

Samenstelling bestuur Vriendenstichting

Ignus Maes (voorzitter)
Maurice Beenakker (penningmeester)
Ed Olivier (secretaris)
Gerard Schrama
Marjon van Sluis-Cramer (notuliste)

Samenstelling bestuur Beheerstichting

Ignus Maes (voorzitter a.i.)
Peter Kortekaas (penningmeester)
Karin van der Laan (secretaris)
Hans van Leeuwen (bouwkundig advies)

Beheerders

Suze Joukes
Deen Boogerd

Dever Bulletin

Redactie Ed Olivier
Vormgeving Gerrie van Adrichem
Druk Clemens TotaalPrinting, Hillegom

Contact

't Huys Dever
Heereweg 349a, 2161 CA Lisse
info@huysdever.nl
vriendenvandeveer@gmail.com

Inhoud

- 3** Jaarverslag van de Stichting Vrienden van 't Huys Dever en de Stichting Buitenplaats 't Huys Dever 2020-2021 met privacyverklaring
– Het bestuur
- 8** Afscheid beheerder Folckert van de Veen na 32 Deverjaren: 'Er is maar één woontoren als Dever in Nederland'
– Ed Olivier
- 10** Jubileumproject 3D'ever zet ontwikkelingen in historisch perspectief
– Ignus Maes
- 12** Reinier Dever | Periode 1340-1350
Onder de vleugels van oom Gerard van Heemskerken
– Folckert van de Veen en Cees van Biezen
- 14** Reinier Dever | 1350
Het begin van de Hoekse en Kabeljauwse Twisten
– Folckert van de Veen en Cees van Biezen
- 17** Nieuw archeologisch onderzoek naar fundamenten aan de Ringsloot
– Ed Olivier
- 18** Wassergeest te Lisse | Deel 9A
Opkomst bloembollencultuur, 1900-1925
– Rob Pex
- 30** Houtverkoping op landgoed Wassergeest
– Jan de Boer

Jaarverslag

van de Stichting Vrienden van 't Huys Dever en de Stichting Beheer Buitenplaats 't Huys Dever 2020 – 2021

Het bestuur

Dever in tijden van Corona

Na de eerste lockdown in maart 2020 was 't Huys Dever ook het grootste deel van de najaars- en winterperiode 2020-2021 gesloten. Dat betekende onder andere dat de jaarlijkse Vriendenmiddag en de natuurwerkdag moesten worden afgelast. Maar er konden ook geen concerten en andere bijeenkomsten worden gehouden; voorgenomen huwelijksvoltrekkingen werden verplaatst of onder strikte coronaregels gehouden. Ook het plan om ter gelegenheid van Open Monumentendag een kleine boekenmarkt buiten te organiseren viel in het water.

Besturen werd ook lastig. Kon de Beheerstichting in juli en augustus nog vergaderen in de buitenlucht op de voorhof van Dever; de rest van de vergaderingen moest digitaal plaatsvinden. Pas in juli 2021 waren de coronamaatregelen zover afgeschaald dat het bestuur weer fysiek bijeen kon komen. Ook voor de Vriendenstichting zat er niets anders op dan de lopende zaken via een computerverbinding te bespreken.

Dankzij steunmaatregelen voor de cultuursector van rijk, provincie en gemeente heeft Dever het hoofd boven water kunnen houden.

Kruidentuin

De moestuingroep heeft een beginnetje gemaakt met de aanleg van een kleine kruidentuin naast de bijentuin. De woensdagtuuingroep heeft geholpen met de aanleg van twee bakken, waar de eerste kruiden al in zijn geplant. We streven ernaar 's zomers elke laatste zaterdag van de maand een vrijwilligersochtend in de bijentuin te houden. De eerste gegadigden hebben al in de tuin gewerkt, maar er is nog plek in de groep.

Foto Edt Olivier

IN MEMORIAM

Onverwacht is op 11 december 2020 Floortje Maes-Kruihof overleden. Zij was echtgenote van Ignus Maes, moeder van Arjen en Sanne, grootmoeder van Daan en Floor. Floortje trad niet graag op de voorgrond, maar iedereen die iets met Dever te maken heeft kende haar en zij kende iedereen. Floortje was geen liefhebber van besturen en vergaderen, maar deed achter de schermen wat gedaan moest worden. Zij was de steun en toeverlaat van haar man Ignus, voorzitter van beide Dever-besturen. Floortje Maes is 80 jaar geworden.

Op 24 december 2020 is Luuk Heij, bestuurslid van de Beheerstichting op 76-jarige leeftijd overleden. Het was nog maar kort bekend dat Luuk ziek was. Hij moest zijn werk als penningmeester overdragen; een officiële afscheidsbijeenkomst zou nog volgen. Echtgenote Jeanne, dochters Suzan en Marjolijn, schoonzoon Michel en de kleinkinderen Esmée, Sarah en Roemer hebben hem herdacht tijdens een bijeenkomst in de aula van het crematorium Duin- en Bollenstreek.

Op 17 februari 2021 is Simon (Siem) Broersen overleden. Hij was een van de eerste Vrienden van Dever. Siem was gemeentesecretaris van Lisse in de periode 1972 tot 1988; en zó enthousiast over de restauratie van Dever dat hij niet alleen zelf met zijn vrouw Greetje vriend van Dever werd, maar ook zijn vier zoons liet inschrijven in het vriendenregister. Dat was een opsteker voor het bestuur dat in de voorgaande jaren best wel het een en ander te stellen had gehad met het Lissese gemeentebestuur. Siem Broersen is 93 jaar geworden.

Vacature beheerder

Wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd heeft beheerder Folckert van de Veen in mei 2021 na 32 Dever-jaren afscheid genomen. Voor de Beheerstichting betekende dit een jaar eerder al het nodige denkwerk over zijn opvolging. In afwachting van nader beraad met de gemeente Lisse is besloten dat Suze Joukes en Deen Boogerd het beheerderswerk voorlopig (tot en met december 2021) op zich zullen nemen. En dat was hard nodig, want op 5 juni 2021 is 't Huys

Folckert van de Veen

Dever – mét de nodige corona-restricties – weer opengestaan voor het publiek.

In kleine kring is de beheerder op 24 mei 2021 uitgezwaaid. Een afscheid-interview met Folckert van de Veen treft u op pagina's 8-9 van dit Dever Bulletin.

De bestuursleden van de Beheerstichting en de twee vervangende beheerders poseren voor een groepsfoto in het afscheidboekje.

Kastelendag

'Wat? Water!' was – ook achteraf zeer toepasselijk – het thema van de landelijke Kastelendag op 24 mei 2021, tweede pinksterdag. Vanwege de coronamaatregelen konden er in 't Huys Dever echter geen bezoekers worden ontvangen. Jammer, want er komen elk jaar honderden mensen op de Kastelendag af. Om toch iets te bieden hebben de beheerders een 'waterwandeling' rond 't Huys Dever uitgezet. Via de nieuwe kwakel over de Vennesloot voerde de route over de Heereweg en de Eerste Poellaan naar de Zemelpoldermolen in de Poelpolder. Vandaar ging het langs de Ringsloot naar de Tweede Poellaan en weer richting Dever. Een leuke wandeling langs een aantal cultuurhistorische locaties, waar de fraai gedrukte routebeschrijving alle mogelijke informatie over geeft.

Ook na Kastelendag trok de wandeling nog tientallen enthousiaste wandelaars. Nieuwsgierig? De routekaart is nog steeds voor €2,50 euro te koop bij de beheerders.

Database

Technische mankementen maakten het noodzakelijk om de beschrijving van de archeologische vondsten rond Dever (te zien op de zolder van 't Huys Dever) opnieuw in de computer in te voeren. Die noodzaak kwam midden in coronatijd aan het licht, juist toen de beheerders alle vondsten nog zouden fotograferen en de foto's wilden toevoegen aan de beschrijvingen in de database. Mede dankzij de coronasluiting is het gelukt 725 pagina's tekst en foto's opnieuw vast te leggen; nu in een museum-systeem dat via cloud-opslag goed is beveiligd. De scheidende beheerder heeft voor zijn afscheid nog alle teksten en foto's gecontroleerd en zonodig aangevuld.

Watertappunt

Met de gemeente Lisse en drinkwaterbedrijf Dunea hebben we nog overleg over de plaatsing van een watertappunt bij Dever. Er is op het terrein een plek gevonden voor het watertappunt, namelijk bij de ophaalbrug van het voorterrein. Daar parkeren veel bezoekers hun fietsen, het is dichtbij de picknicktafels op het voorterrein en de plek voldoet aan de criteria van Dunea voor plaatsing en onderhoud van een watertappunt, namelijk niet verder dan vijftien meter van de hoofdwaterleiding in het Deverlaantje. Gemeente en Vriendenstichting hebben afgesproken de kosten te delen. Hopelijk kan het watertappunt binnenkort worden geplaatst.

Omgevingsvisie

Ignus Maes en Ed Olivier hebben de beide Deverstichtingen vertegenwoordigd tijdens een digitale inspraakbijeenkomst over de Omgevingsvisie van gemeente Lisse. In het kader van de nieuwe Omgevingswet worden de bekende bestemmingsplannen vervangen door een Omgevingsplan, verankerd in de Omgevingsvisie. Dat is dus een belangrijk document, want alle activiteiten in Lisse worden de komende tien, twintig jaar aan de Omgevingsvisie getoetst. Naast wethouder Jolanda Langeveld en landschapsarchitect Maarten van Vuurde (Kuiper-Compagnons) werd de bijeenkomst bijgewoond door Nico Groen (Vereniging Oud Lisse), Adri de Roon (Museum De Zwarte Tulp), Alfred Pop (Cultuurhistorisch Genootschap Duin- en Bollenstreek) en bovengenoemde Dever-bestuursleden.

Dever als woningbouwlocatie

Opvallend was dat Dever in de eerste opzet van de Omgevingsvisie alleen wordt genoemd als woningbouwlocatie (Dever-Zuid) en bedrijventerrein (Vennestraat). Het blijft dus nuttig en belangrijk om 't Huys Dever ook in dit verband onder de aandacht te brengen. Van de kant van de culturele instellingen is in het beraad ingebracht dat Museum De Zwarte Tulp

en 't Huys Dever niet zonder gemeentelijke steun kunnen. De verenigingen verwijzen naar de Cultuurhistorische Waardenkaart en de Cultuuratlas van het CHG, waarin de structuren en elementen zijn opgenomen: Keukenhof (breed) landgoed, buitenplaats Dever, Heereweg, open bollenvelden, de archeologische locatie bij nieuwe woningbouwlocatie Geestwater en drie Pestbosjes in de Poelpolder.

Hagen herstellen

Verder is het van belang het Lissese erfgoed te behouden en te herstellen wat verloren is gegaan, zoals bijvoorbeeld de karakteristieke hagen in het bollenland. Verrommeling in het bollenland dient te worden tegengegaan. De culturele verenigingen hebben gepleit voor een subsidieregeling voor gemeentelijke monumenten, zoals die ook bestaat voor rijksmonumenten.

De Vereniging Oud Lisse heeft zich uitgesproken tegen de aanleg van een weg door het vogelgebied van de Hennepolder in de zuidelijke Poelpolder. Door trekken van de 2e Poellaan is wel een optie, maar dan bijvoorbeeld half verdiept, zodat de weg – een snelle verbinding tussen de N208 en de A44 – geen afbreuk doet aan het landschap.

Oplaadpunt voor e-bikes

Dever heeft sinds december 2020 een oplaadpunt voor e-bikes. Wie Dever bezoekt kan de elektrische fiets opladen bij 'het boetje', het schuurtje bij het parkeerterrein achter 't Huys Dever. De oplaadpunten zijn gesponsord door Korbee Van Der Kroft Architecten uit Noordwijk.

Foto Ed Olivier

Bezoek wethouder Van Haaster

Foto Ed Olivier

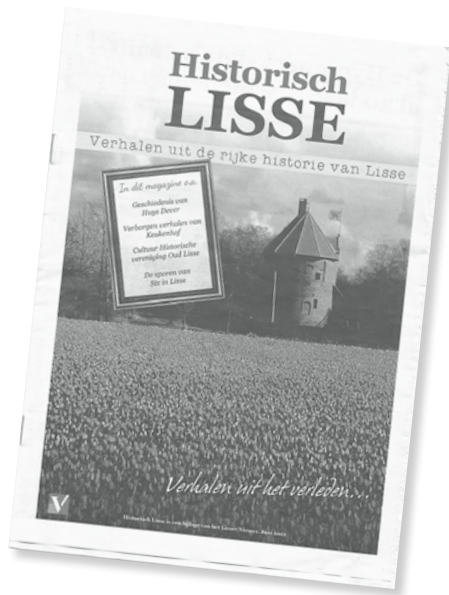
De nieuwe wethouder bewondert de collectie archeologische vondsten.

Jeffrey van Haaster, de nieuwe cultuurwethouder van de gemeente Lisse had zich voorgenomen Lisse wandelend te leren kennen. Via de gemeentelijke communicatieafdeling deed hij de oproep om een stukje met hem mee te wandelen. Van Haaster volgde in april 2021 zijn partijgenote Jeanet van der Laan (D66) op, die een maand eerder werd gekozen tot Tweede Kamerlid.

De eerste van 25 wandelingen bracht hem op vrijdagmiddag 7 mei in 't Huys Dever voor een gesprek met Peter Kortekaas (Beheerstichting) en Ed Olivier (Vriendenstichting). De nieuwe wethouder liet zich natuurlijk ook nog even rondleiden door beheerder Folckert van de Veen.

Historisch Lisse

't Huys Dever stond in juni 2021 letterlijk centraal in de speciale uitgave 'Historisch Lisse' bij het weekblad *Lisser Nieuws* van Uitgeverij Verhagen. De bijlage bracht het werk van de Vrienden van Dever nog weer eens huis-aan-huis onder de aandacht in Lisse. Daarnaast een redactioneel artikel over de wandeling rond Dever die assistent-beheerder Deen Boogerd heeft uitgezet ten behoeve van de Dag van het Kasteel. De publicatie verwijst naar onze website www.huysdever.nl en roept de lezers op om donateur van de Stichting Vrienden van 't Huys Dever te worden.

Jubileumproject 3D'ever

Er wordt hard gewerkt aan het jubileumproject van de Vriendenstichting, die in 2023 zestig jaar bestaat. Door middel van filmbeelden wordt de bouw, de uitbreiding, het verval en de restauratie van 't Huys Dever zichtbaar gemaakt. De techniek hiervoor is beschikbaar in de professionele wereld van de architectuur. Op pagina's 10-11 van dit Dever Bulletin treft u een artikel over de totstandkoming van het jubileumproject. Wilt u dit project met een extra bijdrage steunen? Uw gift is welkom op NL42RABO 0117 2723 96 van Stichting Vrienden van Dever. Graag onder vermelding van '3D'ever'.

Bouwactiviteiten

In januari is Dever altijd gesloten voor schoonmaak- en onderhoudswerkzaamheden. Begin 2021 is het stucwerk in de beide gemetselde trappenhuizen onderhanden genomen, van kelder naar ridderzaal en van ridderzaal naar kapelzaal. Daarnaast is er een nieuwe pomp geïnstalleerd om de kelder droog te houden. Voor het maaiwerk rond Dever, de moestuin en de Tuin der Zinnen is een nieuwe maaimachine gekocht.

Sponsors

Dever heeft een vaste kern van 175 tot 200 donateurs die van levensbelang zijn voor het werk van de Stichting Vrienden van 't Huys Dever. Dat geldt in de dagelijkse praktijk zeker ook voor de steun van hoveniersbedrijf Van Dijk, onder andere voor het onkruidvrij houden van de parkeerplaats. Conianza Accountants helpt het Deverbestuur met de financiële verslaglegging.

Laptop en beamer

'Wie helpt 't Huys Dever aan een nieuwe of gebruikte laptop en beamer?' Die oproep in de nieuwsbrief van MeerBusiness Duin & Bollenstreek bleek niet aan dovemans oren gericht. „Binnen een dag hadden we beet”, zegt beheerder Suze Joukes. Donderdag 17 juni 2021 werd de apparatuur op feestelijke wijze overhandigd. Een mooie laptop, een prachtige beamer en als klap op de vuurpijl een fraaie printer. De apparatuur werd aangeboden door Copiatek via bemiddeling van Erika van der Heijden van de Stichting Hillegom-Lisse-Teylingse Uitdaging. Copiatek is een bedrijf dat afgeschreven ICT apparatuur van bedrijven, gemeenten, instellingen en scholen ophaalt, opknapt en een nieuwe bestemming geeft. Daarbij creëert Copiatek nieuwe banen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

De Stichting HLT-uitdaging verbindt instellingen zoals Dever – met gesloten beurs – aan het lokale bedrijfsleven. De stichting is een spin-off van de Beursvloer Bollenstreek, die ook tot doel had om met gesloten beurs vraag en aanbod

Deen Boogerd en Suze Joukes nemen de nieuwe beamer in ontvangst.

Foto Dever

Privacyverklaring

Intussen is het goed om te weten dat de naam-, adres- telefoon-, e-mail- en bankgegevens van de Vrienden van Dever veilig zijn bij het bestuur en dat deze gegevens niet aan derden worden verstrekt.

Het is tegenwoordig goed gebruik om

dit vast te leggen en dat heeft het Dever-bestuur dan ook gedaan. De persoonsgegevens worden alleen bewaard om het jaarlijks verschijnende Dever Bulletin te versturen, te checken of de jaarlijkse vrijwillige bijdrage is overgemaakt en de donateurs

te informeren bij bijzondere activiteiten en gebeurtenissen.

De Stichting Vrienden van Dever bewaart de gegevens niet langer dan strikt nodig is om de doelen te realiseren waarvoor de gegevens worden verzameld.

P R I V A C Y V E R K L A R I N G

De Stichting Vrienden van Dever, gevestigd aan de Heereweg 349-A te Lisse, is verantwoordelijk voor de verwerking van persoonsgegevens zoals weergegeven in deze privacyverklaring. Contactgegevens: e-mail – info@huysdever.nl telefoon – 0252-411430.

Persoonsgegevens die wij verwerken

De Stichting Vrienden van Dever verwerkt uw persoonsgegevens doordat u gebruik maakt van onze diensten en/of omdat u deze zelf aan ons verstrekt. Het gaat onder andere om de volgende gegevens:

- voor- en achternaam
- adres
- bankrekeningnummer
- e-mailadres
- telefoonnummer

– overige persoonsgegevens die u actief verstrekt bijvoorbeeld voor een automatische incasso.

Dit doen wij om:

- U jaarlijks het Dever Bulletin te kunnen sturen.
- Te kunnen controleren of de jaarlijkse vrijwillige bijdrage is overgemaakt.
- U te kunnen bellen of e-mailen indien dit nodig is om onze dienstverlening uit te kunnen voeren.
- U te informeren over wijzigingen van onze diensten en producten.

Geautomatiseerde besluitvorming

De Stichting Vrienden van Dever neemt geen besluiten op basis van geautomatiseerde verwerkingen of besluiten over zaken die (aanzienlijke) gevolgen kunnen hebben voor personen.

Hoe lang we de gegevens bewaren

De Stichting Vrienden van Dever bewaart uw persoonsgegevens niet langer dan strikt nodig is om de doelen te realiseren waarvoor uw gegevens worden verzameld.

Delen van persoonsgegevens met derden

- De Stichting Vrienden van Dever verstrekt uitsluitend aan derden en alleen als dit nodig is voor de uitvoering van onze overeenkomst met u of om te voldoen aan een wettelijke verplichting.
- In De Stichting Vrienden van Dever verstrekt de e-mailgegevens van de Vrienden aan de Stichting Beheer Buitenhuis 't Huys Dever om u te informeren over activiteiten.

Gegevens inzien, aanpassen of verwijderen

U heeft het recht om uw persoonsgegevens in te zien, te corrigeren of te verwijderen. Daarnaast heeft u het recht om uw eventuele toestemming voor de gegevensverwerking in te trekken of bezwaar te maken tegen de verwerking van uw persoonsgegevens door de Stichting Vrienden van Dever en heeft u het recht op gegevensoverdraagbaarheid. Dat betekent dat u bij ons een verzoek kunt indienen om de persoonsgegevens die wij van u beschikken in een computerbestand naar u of een ander, door u genoemde organisatie, te sturen.

U kunt een verzoek tot inzage, correctie, verwijdering, gegevensoverdraging van uw persoonsgegevens of verzoek tot intrekking van uw toestemming of bezwaar op de verwerking van uw persoonsgegevens sturen naar mbeenakker@gmail.com

Om er zeker van te zijn dat het verzoek tot inzage door u is gedaan, vragen wij u een kopie van uw identiteitsbewijs met het verzoek mee te sturen. Maak in deze kopie uw pasfoto, MRZ (machine readable zone, de strook met nummers onderaan het paspoort), paspoortnummer en Burgerservicenummer (BSN) zwart. Dit ter bescherming van uw privacy. We reageren zo snel mogelijk, maar binnen vier weken, op uw verzoek.

De Stichting Vrienden van Dever wilt u er tevens op wijzen dat u de mogelijkheid heeft om een klacht in te dienen bij de nationale toezichthouder, de Autoriteit Persoonsgegevens. Dat kan via de volgende link: <https://autoriteitpersoonsgegevens.nl/nl/contact-met-de-autoriteit-persoonsgegevens/tip-ons>

Hoe wij persoonsgegevens beveiligen

De Stichting Vrienden van Dever neemt de bescherming van uw gegevens serieus en neemt passende maatregelen om misbruik, verlies, onbevoegde toegang, ongewenste openbaarmaking en ongeoorloofde wijziging tegen te gaan.

Uw gegevens worden bewaard in het ledenbestand van Stichting Vrienden van Dever. Dit is een excelbestand opgeslagen op de Google Drive van de penningmeester beveiligd met een wachtwoord. Het wachtwoord is bekend bij de bestuursleden

Als u de indruk heeft dat uw gegevens niet goed beveiligd zijn of er aanwijzingen zijn van misbruik, neem dan contact op via mbeenakker@gmail.com

Afscheid na 32 jaar van beheerder Folckert van de Veen

'Er is maar één woontoren als Dever in Nederland'

Nog niet zo lang geleden begroette Folckert van de Veen (67) tijdens de jaarlijkse Kastelendag in het pinksterweekeinde 1.200 bezoekers van 't Huys Dever. Dit jaar nam hij op tweede Pinksterdag (24 mei) na 32 jaar – door de coronasluiting in stilte – afscheid als beheerder van de Lissese donjon.

Ed Olivier

In zijn jaren als beheerder heeft Folckert duizenden foto's van 't Huys Dever gemaakt, zoals dit recente spiegelbeeld van Dever in de slotgracht. Foto Folckert van de Veen

Maar helemaal weg is de gepensioneerde beheerder niet. Samen met oud-studiegenoot Cees van Biezen blijft hij onderzoek doen naar het reilen en zeilen van Reinier Dever en in het bijzonder diens Pruisenreizen in 1368 en 1380. Hoewel geregeld op oorlogspad, was deelname aan een echte kruistocht naar het heilige land niet weggelegd voor Reinier Dever. Maar, niet getreurd, want naar het relatief dichtbij Litouwen reisden ook ridders en knapen om er met de bijbel of het zwaard te zwaaien. Alles met een vleugje middeleeuws toerisme, want er moest eten en drinken mee en het zoeken van slaapplekken viel ook niet mee.

Na zijn middelbare schoolperiode in Haarlem studeerde Van de Veen geschiedenis en maritieme archeologie aan de Schotse University of St. Andrews, onder andere bij Geoffrey Parker, een autoriteit op het gebied van de Tachtigjarige Oorlog. Terug in Nederland volgde Folckert nog de studies middeleeuwen en zeegeschiedenis aan de Universiteit van Leiden. „Toen ik in 1988 afstudeerde zag ik een advertentie voor de baan bij Dever in de krant. Ik solliciteerde en ben begonnen in maart 1989. Het was niet mijn plan om 32 jaar te blijven. Ik dacht, misschien komt er een keer een groter museum of een kasteel. Maar het is er nooit van gekomen.”

Tweede beheerder

Een groep enthousiaste liefhebbers onder leiding van streekhistoricus Fons Hulkenberg kreeg het voor elkaar dat de gemeente Lisse de ruïne van 't Huys Dever restaureerde. Gerard Wassenaar was

in 1978 de eerste beheerder; Folckert van de Veen tien jaar later de tweede. „Het was een gekke baan, zes dagen per week”, vertelt Van de Veen. „De eerste zeven jaar was ik in dienst van de gemeente Lisse. Daarna werd Dever overgedragen aan de Beheerstichting Buitenplaats Dever. In de beginjaren waren er buiten de openingsuren eigenlijk alleen de concerten. ‘Lekker luizenbaantje’ zeiden sommige collega’s, maar ze zagen je niet ‘s avonds om elf uur naar huis gaan na een concert.”

Als beheerder van het gebouw maakte Van de Veen de succesvolle concertseries en tentoonstellingen mee in de periode tot 2010. Toen de belangstelling voor de concerten terugliep besloot de beheerstichting deze evenementen niet meer zelf te organiseren, maar Dever op aanvraag beschikbaar te stellen, ook voor huwelijken, lunches, feestjes en vergaderingen. In zijn jaren als beheerder heeft Van de Veen daarnaast nog duizenden scholieren rondgeleid in het monumentale gebouw.

Wapentuig

Wie in 't Huys Dever rondkijkt ziet ook iets van de belangstelling van de scheidende beheerder voor middeleeuws wapentuig. Er hangen replica's van harnassen en maliënkolders aan de muren: „Ik was in het Legermuseum in Delft voor een tentoonstelling over de riddertijd en raakte aan de praat met Jeroen Punt, een van de curatoren van het Nationaal Militair Museum. Hij kwam hier, omdat hij geïnteresseerd was in de hertenkop die hier hangt. Zo is het gekomen dat we in de loop der jaren allerlei spullen van het Legermuseum hebben gekregen, zeker nadat het museum naar Soesterberg verhuisde. Er zijn door het museum ook filmopnamen gemaakt in 't Huys Dever voor een special over het huwelijk van Clara van Haefden. Die film kun je hier boven op zolder nog steeds zien.”

Ruim tien jaar geleden introduceerde Van de Veen verschillende zogeheten Re-enactment-groepen bij 't Huys Dever; mensen die de middeleeuwse leefomstandigheden als hobby hebben

‘Het was een gekke baan, zes dagen per week.’ Foto Ed Olivier

en op verschillende plaatsen optreden. „De mensen van de groep ‘De Landen van herwaarts over’ wilden hun midwinterfeest hier houden. In ruil daarvoor traden ze voor ons op tijdens de landelijke Kastelendag. Er kwamen veel mensen op af en het vormde een geweldig leuke combinatie met het broodbakken in onze houtoven door de Lissese bakker Koos den Butter.”

Uniek

Folckert van de Veen kan het niet vaak genoeg zeggen: „Dever is een unieke middeleeuwse wohntoren hè. Er is maar één Dever. Natuurlijk, er zijn wel meer torens in Nederland met een platte en een ronde kant, maar die waren onderdeel van een oude stadsmuur of een kasteel. Het gebouw moet zoveel mogelijk worden gebruikt. Voor educatieve doeleinden, maar ook voor een stukje cultuur. Wat mij betreft met een beetje oog voor de geschiedenis van Dever.” ■

Jubileumproject 3D'ever zet ontwikkelingen in historisch perspectief

't Huys Dever driedimensionaal of zoals dat ook wel wordt gezegd: 'in 3D'. Met dit jubileumproject – we hebben het maar gewoon 3D'ever genoemd – hoopt de Stichting Vrienden van Dever in 2023 haar 60-jarig jubileum te vieren.

Ignus Maes

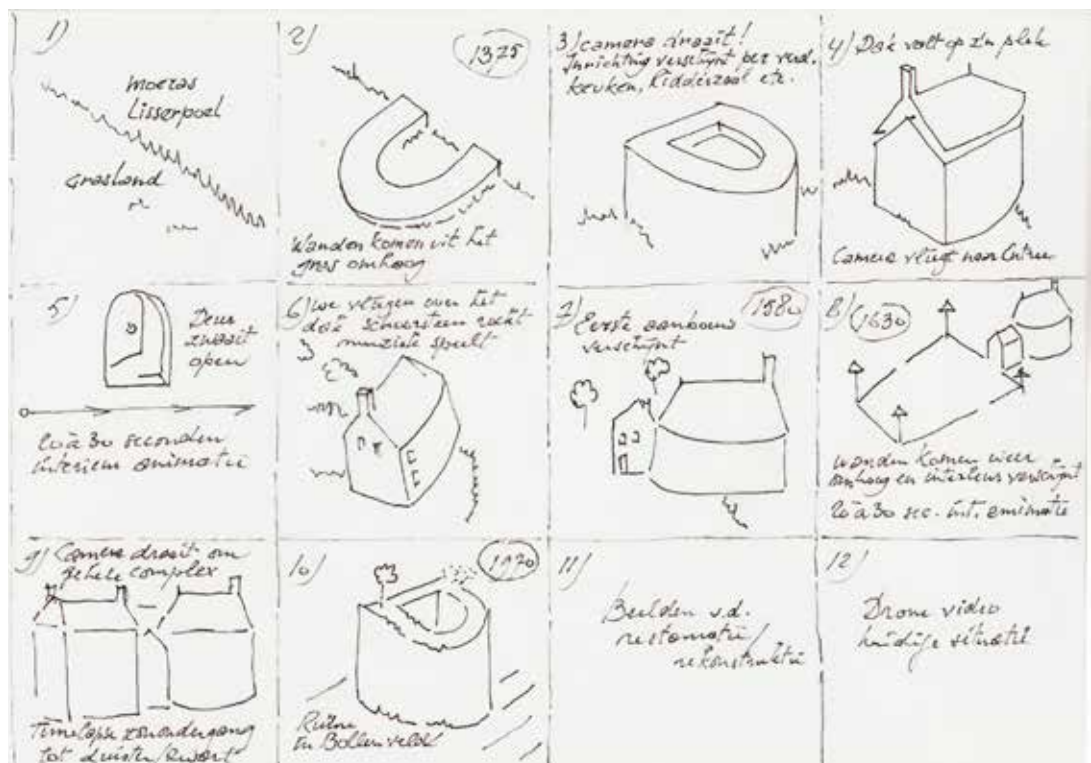
Het zou mooi zijn als de rondleidingen in Dever ondersteund kunnen worden met een digitale presentatie die de ontwikkelingen vanaf 1375 in beeld brengt. Eerst was er de donjon met een loopbrug en een klein voorhuis. Op het voorterrein stonden een paar stallen; daarna werd het grote voorhuis gebouwd. Na de eeuwen van bloei kwamen de jaren van verval. Het voorhuis stortte in en tenslotte ook het dak en de vloeren van de woontoren. Dever was een ruïne geworden.

De in april 1963 opgerichte stichting, had zich als eerste doel en opdracht gesteld de ruïne van Dever een dak te geven. Dat is gelukt en zelfs

zodanig dat Dever in 1978 in gebruik kon worden genomen met een totaal gerestaureerd interieur. De jaren die daarop volgden zijn de reconstructie van voorburcht, bruggen, grachten en beide waterputten gerealiseerd. De aanleg van de Tuin der Zinnen, bijentuin, imkerij, bomen, hagen en struiken hebben Dever gemaakt tot wat het nu is.

De Vriendenstichting heeft het plan opgevat een 3D-presentatie te laten maken ter visualisering van de bouwhistorische ontwikkeling van het complex Dever. De bedoeling is deze ontwikkeling zichtbaar te maken in de vorm van een nauwkeurig 3D-tekenmodel dat de bebouwde toestand van Dever laat ervaren in de 17e-eeuwse omvang van het complex. Het tekenmodel zal vervolgens worden gebruikt om een animatie te maken die in bewegende beelden het historisch interieur en exterieur tot leven laat komen.

De eerste schetsen voor een schematische opbouw van de presentatie .

Moderne presentatietechnieken

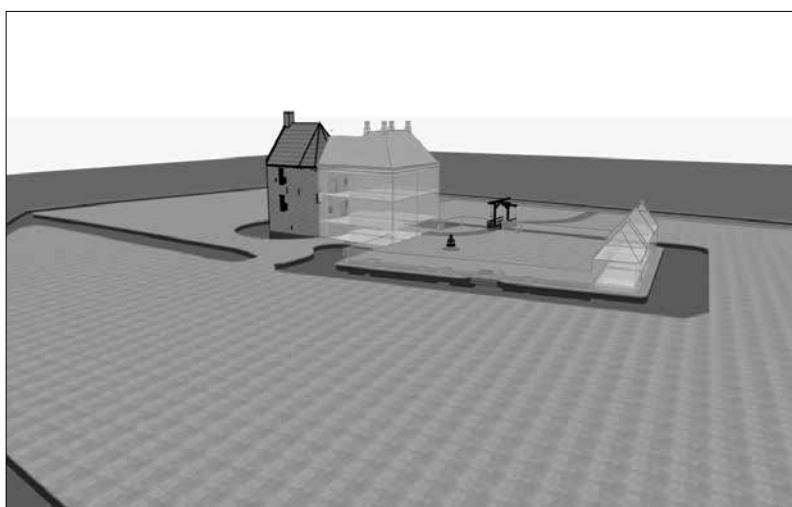
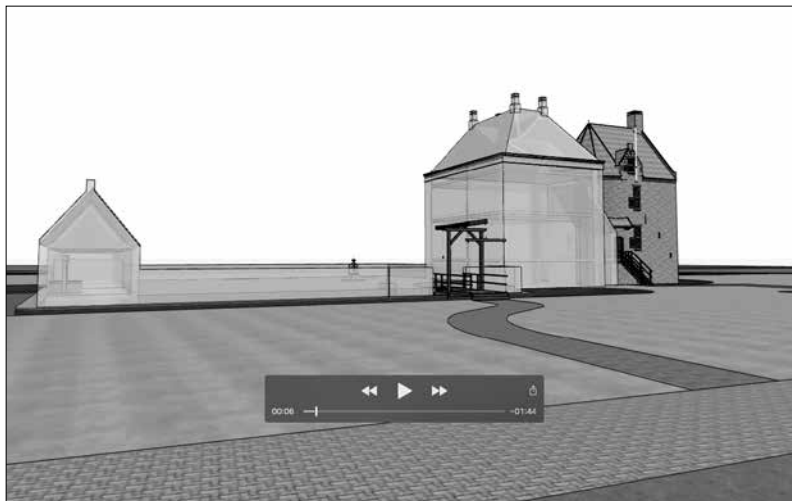
In de wereld van monumenten en musea zijn moderne presentatietechnieken via de computer de laatste jaren steeds belangrijker. De monumentale gebouwen zijn immers beperkt toegankelijk, maar via internet kun je 24 uur per dag, 7 dagen per week overal aankloppen. Soms is een kasteel vanuit alle mogelijke standpunten te bekijken. In andere gevallen is er ook een *virtual tour*, een rondleiding binnen. De Covid-pandemie heeft dit proces versneld en de eisen aan de techniek urgenter gemaakt. Want wie zo'n presentatie laat maken wil natuurlijk graag dat de driedimensionale beelden met alle mogelijke apparaten en besturingssystemen bekeken kunnen worden.

't Huys Dever van binnen bekijken; dat kan al via de virtuele tour die bezoekers van onze website huysdever.nl te zien krijgen. De 3D-presentatie is in eerste instantie bedoeld voor de bezoekers van de woontoren zelf. Bij de rondleiding van groepen en individuele bezoekers helpt de presentatie om de ontwikkeling van Dever door de eeuwen heen in een paar minuten te zien. Later kunnen de beelden ook via de website worden aangeboden.

Wat is hiervoor nodig en aanwezig

3D'ever wordt gebaseerd op alle informatie die in de loop van de jaren verzameld is:

- de opgegraven funderingen door de AWN Rijnland en de reconstructie van het kleine en grote voorhuis;
- de nog aanwezige bouwsporen in de ronde zijde, overblijfselen van het 17e-eeuwse voorhuis;
- de aanwezige schetsen, tekeningen en steendruk uit de 16e, 17e, 18e en 19e eeuw, waaronder het Caertgen uit de 15e/16e eeuw, de beide tekeningen Roeland Roghman uit de 17e eeuw en de 19e eeuwse steendruk van P.J. Lutgers en de restauratietekeningen van het architectenbureau van der Sterre uit Leiderdorp;
- de twaalf schilderijen van interieur en buitengevels door Gerard Jz. Leembruggen in de 19e eeuw;
- diverse artikelen in het Dever Bulletin over het in- en exterieur van Dever;
- het artikel met tekeningen van Menno Dijkstra en Rob Pex over het 17e eeuwse renaissance voorhuis;
- een rijke verzameling van gegevens waarmee een goed beeld is te schetsen over het verleden tot heden over 't Huys Dever en zijn directe omgeving.

Eerste opzet van 3D'ever op 1,7 meter boven maaiveld en in vogelvlucht

Educatieve functie

Een uitdaging met een niet onbelangrijke educatieve functie. Zeker voor de circa 500 leerlingen die jaarlijks met hun school het kasteel bezoeken zien wij dit als een uitbreiding van het bestaande lesprogramma. Tot nu toe leggen de beheerders bij rondleidingen aan de hand van tekeningen en schilderijen uit hoe een en ander door de eeuwen is gebouwd. Met de 3D'ever-presentatie gaan we terug naar 1375 en laten we het gebouw visueel groeien van middeleeuws naar renaissance, met daarop volgend het verval in de 19e eeuw, tot het restaureren in 1978 van de toen ontstane ruïne naar het reconstrueren van de voorburcht in de periode 1985-2020.

Tijdens de Vriendenmiddag op 9 oktober is de eerste fase van de driedimensionale presentatie al te zien. Het is de bedoeling dat de uiteindelijke presentatie op de zolder van Dever voor iedereen te zien is. De eerste financiële bijdragen aan het project zijn al toegezegd, maar we moeten nog even doorsparen voordat '3D'ever' in 2023 kan worden gelanceerd. ■

Onder de vleugels van oom Gerard van Heemstede

Reinier Dever – ijzervreter, reizende ridder, militair strateeg – heeft zijn sporen verdiend in de middeleeuwse geschiedenis en was een gewaardeerd edelman in zijn tijd, zeker door graaf Albrecht van Beieren, Jan van Blois, de Van Brederodes, de Van Heemstedes en andere tijdgenoten. We brengen hem weer thuis en geven kasteel Dever weer een ziel.

Cees van Biezen en
Folckert van de Veen

Er was zo weinig bekend over Reinier (Reynier, Raynaut) Dever (d'Ever, Deuer, Dener) – de spelling wisselt nogal eens. Hoe starten met het onderzoek? De '4 W's' en 'H': Wie of Wat, Waarom, Waar, Wanneer en Hoe. Het begon met summiere gegevens, maar door te blijven graven en puzzelen in de historische gegevens zijn het er intussen heel veel geworden.

Dever, en heer Claise van der Merwede soe mijn heer overdraghen was bi rade heer Rutgher Roetsen en anders sijns raeds eer hi uten lande porrede. Elken vanden vieren voirnoemt 300 mottoen loopt 1200 mottoen... item ghegeven heer Rutgher Rootsen...' (Pruisenreis 1368-1369)

De hoge adel omringde zich op zijn reizen in hun gebieden altijd met een gevolg van plusminus dertig man te paard (ridders en knapen). Buiten hun gebieden op bepaalde speciale reizen konden deze gevolgen wel in de honderdtallen lopen. Onze veronderstelling is dan ook dat we heer Reinier Dever voor zijn huwelijk op vele reizen en militaire bezigheden met zowel Jan van Blois als hertog Albrecht van Beyeren tegenkomen.

U hebt in Dever Bulletin 2020 jaargang 31 al kunnen lezen over de Pruisenreis 1368-1369:

'...op die reise in Pruussen van der tijd dat hi daerwaerts porrede dat was des manendaghes 20 daghe in november int jaer 68 ter tijd toe dat hi weder thuus quam, dat was des donredaghes 5 daghe in julio int jaer 69 dats een termijn van 32 weken en 3 daghen die mijn heer (Jan van Blois) op die voirscr. reise was...'

Bovenstaande twee fragmenten slaan op deze reis (1368-69); dus nog maar een kleine fase uit een bewogen leven. Reinier heeft meerdere militaire reizen, be-

Eerst het waarom – waarom we gestart zijn. Het waren deze imposante regels: *'Item dese, die hierna volghen hadden wedden van minnen heer (Jan van Blois) doe dattet mijn heer gheenens cost of en hadde anders dan si mit hoirs selfs live mit hem aten al soe langhe als si bi hem waren dats te verstaen, her Rutgher Roots*, her Jan van Langerak, her Gielis van Arremuiden, die in pruussen bleef, her Reinier Dever en her Claes van der Merwede...'*

Wat hield deze titel eigenlijk in? Zij waren in feite het nauwst aan de heer verbonden 'de ridders van mins heren live' in zijn 'huysgesinde'. Zij waren zijn persoonlijke lijfwacht en altijd aan de heer zijn zijde. Het was een zeer hoge en vertrouwde functie. Hetgeen blijkt uit een rekening passage:

'der ridderghelt ende wedde... In den eersten den riddern die mit minen heer wt reden alse heer Janne van Langheraec, heer Gielis van Arremuden, heer Reinier

REINIER DEVER

Om Reinier Dever de plaats te geven die hij verdient in de Nederlandse geschiedenis zijn Folckert van de Veen en Cees van Biezen in 2019 begonnen aan een literatuur- en bronnenonderzoek naar Reinier d'Ever. Wat weten we nu eigenlijk van hem?, is de centrale vraag.

Hij was getrouwd met Janne van Leyenburg en had drie kinderen. Een dochter van wie wij de naam niet weten, stierf in of voor 1417. Zij was getrouwd met een van Haeften. Na de dood van Reinier erfde Haar zoon Gysbert van Haeften Huys Dever. Reinier is meerdere keren op Pruisentocht geweest en hij heeft tegen de Friezen gevochten.

Slag bij Warns (1345). Schoolplaat uit 1856 van Bruning, onder redactie van J.H. Eichman en H. Altmann.

Zegel van Gerard van Heemstede (1320-1375).

legeringen en veldslagen meegemaakt, waarop hij vele contacten had met andere edelen uit vele landen. We zullen hem dan ook gaan volgen in zijn kleurrijke 85-jarige leven. Heel voorzichtig wilden we dan ook een klein jaartallen-schema inbouwen: 1332-1345-1350/1355-1370-1406-1417.

Slag bij Warns

In 1332 wordt Reinier Dever geboren. Zoals in de middeleeuwen gewoon was, zal hij zijn opvoeding vanaf ongeveer 7-jarige leeftijd (in 1340) genoten hebben bij een bevriende adellijke familie, in dit geval bij oom Gerard van Heemstede. Meestal duurde zo'n verblijf elders ongeveer zeven jaar.

Maar in 1345 sterft Reiniers vader Gerard te Stavoren nabij Warns en een jaar later (1346) sterft zijn moeder Clara van Heemstede. Waarschijnlijk blijft Reinier tot 1350 onder de vleugels van Gerard van Heemstede, die in 1346 trouwde met Maria van Polanen. Zij was de dochter van Jan I van Polanen (1285-1342) en Catharina van Brederode. Hier hebben we al een kleine blik in de familieverbanden, wat heel belangrijk was in de middeleeuwen, waarin Reinier Dever zich begaf.

Rond 1350 zien we Reinier Dever in ons gezichtsveld verschijnen. Waarschijnlijk heeft hij zijn educatie aan het hof van zijn oom Gerard van Heemstede genoten. We komen hem dan ook wel eens tegen

als Reinier van Heemstede. Na de dood van zijn vader en moeder bleef hij nog enige jaren onder de voogdij van de van Heemstedes en werd hij klaargestoomd door zijn leermeester om deel te gaan nemen aan het krijgsgeweld en voor de adellijke levenswijze ... en al gauw belanden we in de Hoekse en Kabeljauwse twisten. ■

De oudst bekende afbeelding van het vroegere slot van Heemstede, een ets naar David Vinckbooms (1576-1629) uit 1607.

Literatuur

- W. van Anrooij – *Spiegel van Ridderschap, Heraut Gelre en zijn ereredes*, Amsterdam 1990
- Antheun Janse – *Ridderschap in Holland*, Hilversum 2009
- H. M. Brokken – *Het ontstaan van de Hoekse en Kabeljauwse twisten*, Zutphen 1982
- H. P. H. Jansen – *Hoekse en Kabeljauwse twisten*, Bussum 1966
- H. A. Verhoef – *De graven van Blois, heren van Schoonhoven en Gouda*

REINIER DEVER – 1350

Het begin van de Hoekse en Kabeljauwse twisten

Cees van Biezen en
Folckert van de Veen

De Hoekse en Kabeljauwse twisten begonnen in 1350 als een strijd tussen moeder en zoon. De moeder in dit conflict is keizerin Margaretha van Beieren (1311-1356). Zij was getrouwd met keizer Lodewijk van Beieren (1282-1347) en in 1333 werd hun zoon Willem V (1333-1358) geboren; de zoon met wie ze het aan de stok kreeg.

Margaretha van Beieren (1311-1356). Gravure 130 x 80 mm (1620).
Adriaen Matham Collectie Rijksmuseum

Willem V (1333-1389). Gravure van onbekende kunstenaar, vermoedelijk 1725.
Collectie RKD - Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, Den Haag

Om grip te krijgen op de gebeurtenissen in de Lage Landen zullen we even teruggaan in de tijd en pakken we de draad op in 1345 bij de catastrofale gevolgen van de slag van Stavoren (bij Warns). Willem IV was niet meer, zoals zo veel edelen, waaronder ook de vader van Reinier, die toen 13 jaar oud was. Willem IV liet geen kinderen na om zijn graafschappen Holland, Zeeland, Henegouwen (en Friesland) te besturen.

Er ontstonden nu perikelen rondom de opvolging van die graafschappen. Deze waren al opgezaald met veel problemen: de Stichtse en Friese oorlogen, een lege staatskas, onwillige edelen en een pestepidemie in Europa.

Wij moeten ons realiseren dat dit alles zich afspeelde in de late middeleeuwen, een tijd waarin grote veranderingen plaatsvonden. De agrarische structuur veranderde, steden groeiden met de daarbij behorende handel (denk aan de Hanze). Er was sprake van veranderende militaire krijgskunst en politieke centralisatie. Dit had consequenties voor de drie orden, geestelijkheid, adel en boeren. De adel moest zich goede posities verkrijgen rondom de grafelijkheid. Dit hield in behoud van levensstijl door deze inkomsten. In veel 'landen' zag je een ontwikkeling van elkaar bestrijdende partijen.

Margaretha ingehuldigd

Het probleem van de opvolging werd door Lodewijk de Beier, die als keizer van het Rooms-Duitse Rijk opperleerheer was van het graafschap Holland, opgelost. Hij schoof zijn vrouw Margaretha (oudste dochter van graaf Willem III (1286-1337, broer van graaf Willem IV) naar voren en beleende haar met Henegouwen, Holland en Zeeland en de heerlijkheid

Friesland. Op 15 januari 1346 werd dit te Neurenberg bezegeld.

Margaretha reisde snel naar haar erflanden. Begin maart 1346 was zij in Henegouwen en werd zij in verscheidene steden ingehuldigd als gravin. In Holland en Zeeland ging het minder makkelijk. Er waren opstandige steden en onwillige edelen, om die tegemoet te komen verleende zij hen economische privileges. Die werden lijdzaam aanvaard, maar de verhoudingen bleven gespannen.

En hier komen wij weer een teken van leven tegen van Reinier, leeftijdgenoot van Margaretha's zoon Willem V. In 1346 geeft *'Keizerin Margriete Reynier den Ever, heer Gerritszoon, dat al het leengoed, dat hij van haar houdt, zoo hij zonder wettigen zoon komt te sterven zal komen op Wouter zijnen broeder'*.

Dit roept meteen de vraag op, waar stond Dever en hoe zag het er uit?

Maar slechts zeven maanden is Margaretha in haar erflanden. Dan moet zij snel terug naar Beieren, want in juni 1346 is de Luxemburger Karel IV van Bohemen door enkele keurvorsten en de Paus in Avignon als tegenkoning/keizer gekozen en keizer Lodewijk (huis Wittelsbach) heeft zijn echtgenote het liefst in zijn nabijheid in deze situatie.

Dus reisde Margaretha in oktober vanuit Henegouwen terug naar Beieren. Het bestuur over 'haar' graafschappen droeg zij tijdens haar afwezigheid over op hun 13-jarige tweede zoon, Willem V van Beieren, onder auspiciën van oudoom Jan van Beaumont. Een en ander werd bij oorkonde vastgelegd op 8 september 1346 te Geertruidenberg.

Ruim een jaar later, in oktober 1347, kwam vader Lodewijk de Beier ten gevolge van een hersenbloeding tijdens

Hoekse en Kabeljauwse twisten

■ De tegenstelling tussen moeder en zoon was het begin van de langdurige burgeroorlog in Holland en Zeeland, die bekend is als De Hoekse en Kabeljauwse Twisten.

■ In feite was het een strijd om de macht tussen verschillende politieke groeperingen binnen de elite van het graafschap Holland. Adel en steden waren erbij betrokken.

■ De Kabeljauwen zagen graag Willem V aan de macht, vooral ook om zelf geen macht te verliezen. Zij bestonden uit lagere adel en enkele steden. Mogelijk noemden zij zich naar de roofvis die graag in de aanval gaat.

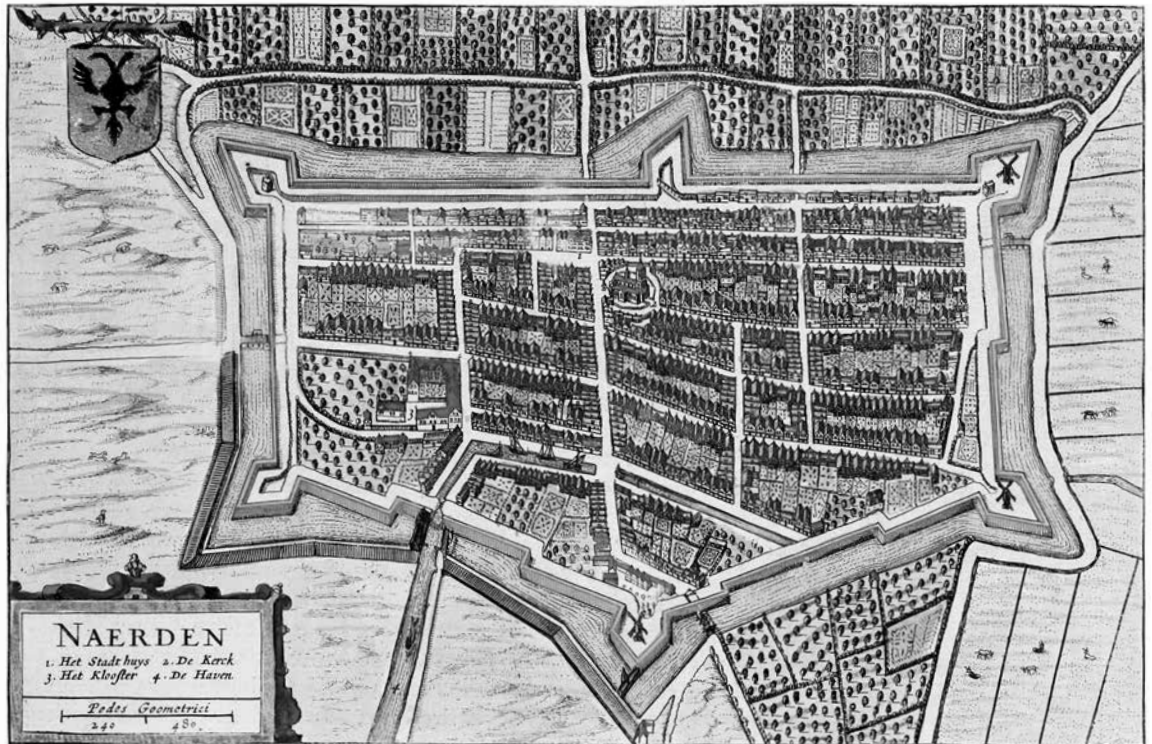
■ De Hoeken vormden de aanhang van Margaretha. Zij bestonden uit hogere adel en aristocraten en noemden zich Hoeken – haken, waarmee je kabeljauwen vangt.

■ De strijd woedde met tussenpozen vanaf de tweede helft van de 14e eeuw tot het eind van de 15e eeuw.

een berenjacht aan zijn einde. Margaretha was nu weduwe-keizerin. In 1349 besloot zij afstand te doen van 'haar' graafschappen en bood zij haar abdicatie aan, in ruil voor een jaarlijkse toelage. Die was echter dusdanig hoog dat dit bij veel edelen en steden verkeerd viel en ook zoon Willem was het niet eens met haar regeling. Na alle perikelen in het Beierse min of meer te hebben opgelost, besloot Margaretha in 1350 terug te keren naar haar erflanden om de macht weer naar zich toe te trekken.

Nog even terug naar augustus 1348. Er werd toen een veldleger verzameld in Dordrecht, dat naar Utrecht de Sticht

Kaart van Naarden uit de Atlas van Loon uit 1649 waarop de vroeg-17e-eeuwse uitvoering van de vestingwerken is afgebeeld.

optrok. Op 6 september debarkeerde Willem V met zijn leger te Hopenes om de oorlog tegen de bisschop, die strooptochten en andere plaagstootjes had laten plaatsvinden, te hervatten, 'omme 't groete onrecht, dat ons es gheschied es van U ende van den Uwen met roeve ende met brande binnen onsen palen'. Waarschijnlijk is Reinier hier als schildknaap bij aanwezig onder het banier van Brederode, Heemstede of Polanen (eind augustus – 12 september 1348). Zoals er ook in 1349 veel oorlogshandelingen plaatsvinden met het stichtse 'daags na Maria boodschap 24/26 maart nam de bisschop Oudewater in'. Rond het feest van Odolfus (12 juni 1349) behaalde Jan van Arkel, bisschop van Utrecht, een overwinning op de Hollanders bij Schoonhoven.

Tegenvaller voor Kabeljauwen

Op 18 maart 1350 was Margaretha in Quesnoy in Henegouwen, wat een tegenvaller was voor Willem V en zijn aanhangers, die zich Kabeljauwen noemen (zie kader op p. 15). Op 12 april 1350 werd Willem V tijdens een ontmoeting met zijn moeder te Quesnoy duidelijk gemaakt dat zij het bestuur weer ging overnemen. Dit werd nogmaals bevestigd tijdens vergaderingen in Bergen in Henegouwen op 3 mei 1350 en op 13 mei 1350 in Hornu bij Bergen. Willem moest met zijn broers

Albrecht en Otto op bedevaart naar Sebourg in Frankrijk. De twee vergaderingen resulteerden in de oorkonde van 1 juni 1350 waarin alle door Willem V gedane bestuurshandelingen werden herroepen, 'dat onsen lieven soen voirs. overmits eenwoudich jonchede ofte verversumenesse van hem of overmits behendichheide jof een wille van somme luxe onse heerlichede, recht, hoe heden-daagse ervenesse vervremt jof vermindert hevet'.

Volgens de oorkonde onderwierp Willem V zich uit vrije wil weer aan zijn moeders gezag. Zo werd het echter niet gezien door zijn Kabeljauwse aanhang.

Slag bij Naarden

De machtsstrijd liep uit op de verwoesting van Naarden op 15 of 16 mei 1350. De stad, die bestuurd werd door Jan I van Egmond, één van de hoofdondertekenaars van de Kabeljauwse verbondsakte, werd door troepen van Margaretha volledig verwoest. (Naarden werd later meer landinwaarts herbouwd, waar het ook veiliger lag voor de oprukkende zee. In 1950 – 600 jaar later – werd dit groots gevierd.)

Reinier Dever hoorde waarschijnlijk bij de overwinnaars, omdat hij nadrukkelijk als vijand wordt genoemd in de Kabeljauwse verbondsakte van 23 mei

1350. 'Willem, Hertoge van Beyeren....., maken cond allen luden, want onse lieve ende getrouwe Jan here van Arkel, Jan here van Egmond,(gevolgd door een hele lijst van Kabeljauwse edelen en steden)ende dagelijks bi staen om onze graven ende heren in onsen graefscepen,om te helpen houden ende onsen vianden te weerstaen, (dan volgt een hele lijst Hoekse edelen die als vijanden beschouwd werden), heren Willem van Duvenvoide, here Jan van Polanen ende sinen broeders here Dirc van Brederode,here Gheret van Heemstede,Reynier Dever heren Gherijts soen,' (en de lijst namen gaat door).

Het is naar alle waarschijnlijkheid dat Reinier ook deelgenoot was van de grote groep Hoekse edelen die op 23 augustus 1350 in Delft met succes een moord-aanslag pleegde op de Kabeljauwse edelman Klaas van Zwieten. Dit was de lont in het kruitvat en ontbrandt de burgeroorlog. ■

Literatuur

- R. de Graaf – *Oorlog om Holland 1000 - 1375*, Hilversum, Verloren BV 1996
- D.E.H. de Boer en E.H.P. Curdfunke – *De Graven van Holland*, Zutphen, Walburg pers 1995
- Lisanne Vleugels – *Margaretha van Holland*

Nieuw archeologisch onderzoek naar fundamenteën aan de Ringsloot

Voordat de woningbouw in de nieuwe wijk Geestwater kan beginnen graaft de gemeente Lisse proefsleuven naast de oude Ringsloot van de Poelpolder. Op die plek heeft in de middeleeuwen vrijwel zeker een boerderij gestaan.

Ed Olivier

Deen Boogerd – tegenwoordig deeltijd-beheerder van Dever – hoopt eigenlijk dat de fundamenteën worden gevonden van een eerder gebouwde Dever, een klein kasteel van Conrad d'Ever, de grootvader van Reinier Dever die in 1375 een stukje verderop het inmiddels gerestaureerde Huys Dever liet bouwen.

Na veldonderzoek en proefboringen is archeologisch adviesbureau RAAP tot de conclusie gekomen 'dat in het onderzoeksgebied nog (deels intacte) resten van bakstenen funderingen, mogelijke loopvlak/cultuurlaag en gracht(bodem) aanwezig zijn. Deze resten behoren waarschijnlijk toe aan een boerderij met erf uit de 17e eeuw en mogelijk deels aan een kasteel uit de 13e eeuw'. De gemeente Lisse heeft besloten het advies van het archeologisch onderzoeksbureau te volgen, namelijk een proefsleuvenonderzoek naar de omvang, aard, datering en kwaliteit van de vindplaats.

Deen Boogerd is ontdekker van de archeologische locatie. Tijdens een wandeling langs de Ringsloot in de droge zomer van 2013 viel zijn

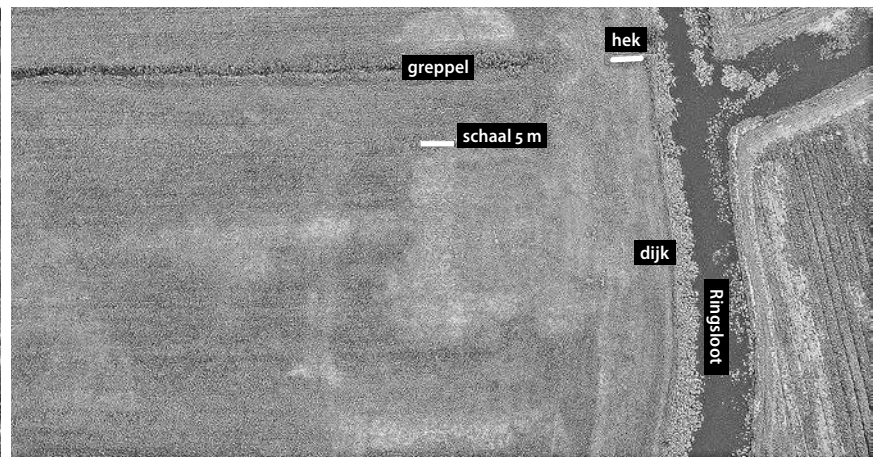
oog voor het eerst op opvallend droge plekken in het grasland aan de Tweede Poellaan. Als Dever-vrijwilliger wist hij destijds dat de familie d'Ever al voor 1375 in Lisse woonde. Hoe en waar is echter onbekend. Wel beschikbaar is een geschrift uit 1667 waarin melding wordt gemaakt van de vondst van een achtkantig fundament op grote diepte bij het graven van de Ringsloot (1623) om de Lisser Poel.

De vraag liet Boogerd niet los. Zeker niet nadat hij de contouren in 2018 'op precies dezelfde plek' weer in het grasland zag en hij drone-vlieger Marco Slootweg bereid vond om luchtopnames te maken van de droge plekken. Samen met archeoloog Folckert van de Veen – toen beheerder van Dever – kaartte Boogerd de zaak aan bij de gemeente Lisse. Dit resulteerde in de opdracht aan het bureau RAAP.

Het goede nieuws voor de Lissese woningzoekenden is dat geen enkele archeologische ontdekking de bouw van de nieuwe wijk Geestwater kan vertragen. Op de plek van het onderzoeksgebied komen namelijk geen woningen, maar wordt een park aangelegd. ■

Deen Boogerd op de locatie in de Poelpolder waar de gemeente Lisse archeologisch onderzoek wil laten doen.
Foto Ed Olivier

Drone-beelden van Marco Slootweg uit 2018 waarop de contouren van de fundamenteën in het weiland tijdens droge zomers goed te zien zijn.

Wassergeest te Lisse

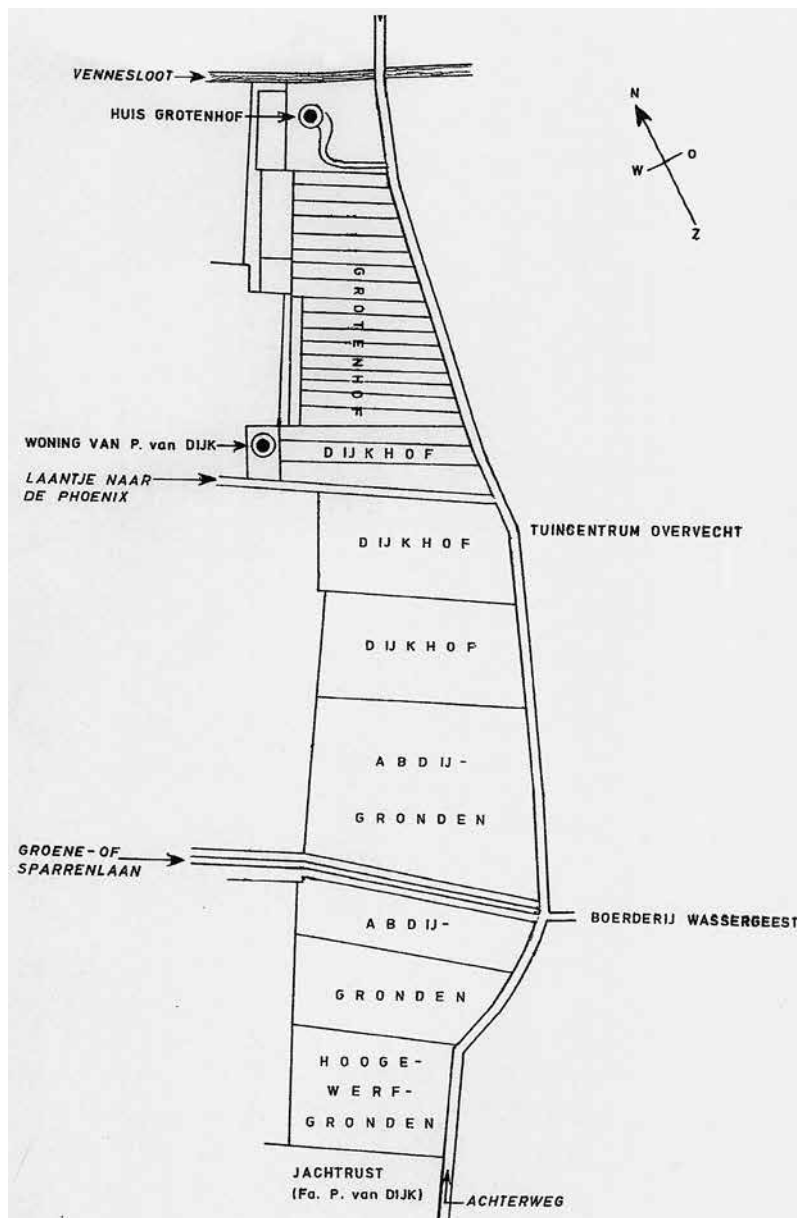
In dit deel bespreken we de eigendomsverhoudingen op het landgoed Wassergeest in de periode 1900-1925. Ook willen we ingaan op de bloembollencultuur die in deze periode steeds meer opkwam. We doen dat door diverse onderdelen/ objecten van het landgoed voor het voetlicht te brengen.

In het vorige deel over de lange maar interessante historie van het landgoed Wassergeest vernamen we dat Cecilia Maria van Pallandt-Steengracht

in 1899 was overleden. Er zijn in het verleden maar weinig lieden – al dan niet van adel – die zo'n groot areaal aan grondbezit hadden in Lisse. Niet alleen bezat ze sinds 1846 het landgoed Keukenhof, maar ook was ze sinds 1852 eigenares *de facto* (eigenlijk alleen in huur namelijk) en vanaf 1863 ook *de jure* van het uitgestrekte bezit van D.P.J. van der Staal van Piershil, het bekende Wassergeest. Aangezien haar echtgenoot Carel Anne Adriaen baron van Pallandt al in 1883 was overleden, trad haar dochter Cornelia Johanna van Lynden-van Pallandt in het eigendom van haar bezittingen, dus zowel Keukenhof als Wassergeest. Dat is niet lang zo gebleven, want al gauw ging ze er toe over delen van Wassergeest te verkopen aan haar kinderen.

1 Kaart van de eigendomsverhoudingen op het landgoed Wassergeest in de periode 1900-1923.

Tek. J.Th.M. Pex

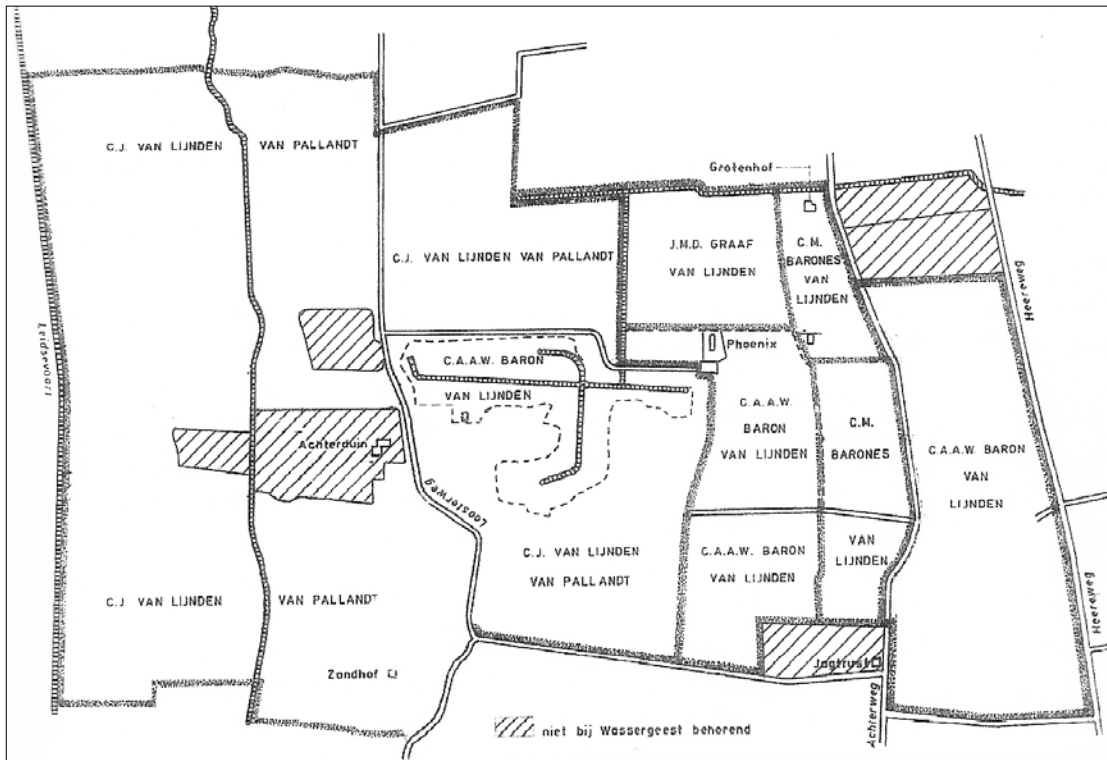

Eigendomsverhoudingen, 1900-1902

Op 18 juli 1900 is het eigenlijke historische Wassergeest, dus het terrein gelegen tussen de Achterweg en de Heereweg, waartoe jhr. Adriaen van der Laen tussen 1656 en 1667 de basis had gelegd, verkocht aan Carel Anna Adriaan Willem baron van Lynden voor het forse bedrag van 66.984,25 gulden. Geen overerving dus, maar boter bij de vis! Ook 'de partijen tuin en bloembollenland en water, gelegen in de zanderij van het landgoed Wassergeest' waren hierbij inbegrepen. Ook de Groene Laan, de laan die liep van de Achterweg naar het Reigersbos, ging over in eigendom van C.A.A.W. baron van Lynden. (Recentelijk is hier door Ignus Maes nog een interessante vondst gedaan. Zie kader op p. 20.)

Op diezelfde datum is een drietal percelen, gelegen achter Grotenhof, bij boerderij De Phoenix, overgegaan in handen van Jan Maurits Dideric, de oudste zoon van Cornelia Johanna.

Boerderij De Phoenix met bijbehorende partijen weiland en bloembollengrond bij de afzanderij, altijd een belangrijk bezit geweest, kwamen tussen 1900 en 1902 in het gemeenschappelijk bezit van de gebroeders Jan Maurits Dideric en Carel Anne Adriaan Willem. In 1914 hebben ze dat bezit onder elkaar verdeeld: de partijen bloembollengrond gelegen achter De Phoenix gingen over in handen van Jan Maurits Dideric. De Phoenix en de percelen weiland tussen de Achterweg (grofweg) en het Reigersbos vonden hun weg naar Carel Anne Adria-

2 Ligging van de percelen die op 10 juni 1900 werden gekocht door Cecile Marie barones van Lynden.
Tek. J.Th.M. Pex

aan Willem. De percelen bloembollengrond waren veel minder uitgestrekt dan het boerenbedrijf van De Phoenix, maar leverde veel op! De koopprijs was 40.869 gulden en dat was voor die tijd een niet mis te verstaan bedrag. Hier was sinds menseneugenis de afzanderij van in eerste instantie de buitenplaats Grotenhof gelegen (ca. 1730-ca. 1790) en daarna (vanaf 1804) van Wassergeest. Op een gegeven moment, en dat moet zo rond 1880 geweest zijn, is de afzanderij hier ter plaatse tot een einde gekomen en is men de teelgronden gaan verhuren.

Ook de enige dochter van Cornelia Johanna van Lynden-van Pallandt, jkvr. Cecile Marie, gehuwd met Ocker Johan Repelaer van Molenaarsgraaf, kocht een aantal percelen (afb. 2). Het betrof *'Twee hofsteden (...) met erven, boomgaard, tuin- of bloembollenland, bekend onder de namen Grotenhof, Duinhof (moet waarschijnlijk Dijkhof zijn), Abdij en Hoogwerf gronden, met daartussen gelegen gedeelte van de Groene- of Sparrenlaan'*. De Groene Laan (eerder ter sprake gebracht in Dever Bulletin 2019, pp. 18-19) werd ook wel de Sparrenlaan genoemd. Voor zover deze laan door het bezit liep dat bij deze overdracht aan jkvr. Cecile Marie werd verkocht, was de laan bij dat bezit inbegrepen. Het stuk dat over het weiland liep van boerderij De Phoenix tot aan het Reigersbos, was echter eigendom van haar broers.

Het bloembollenbedrijf Grotenhof, gelegen tussen de Vennesloot en de woning Dijkhof aan de

Achterweg, was in 1862 aangekocht door Cecilia Maria barones van Pallandt-Steengracht. Dit in omvang vrij geringe perceel heeft een lange historie. Niet alleen omdat hier het buiten Grotenhof was gelegen met bijbehorende tuinen in de zeventiende en achttiende eeuw, maar ook omdat hier waarschijnlijk het dertiende-eeuwse Daerrode heeft gelegen: een kleine veenkolonie¹ bestaande uit een viertal woningen of hoeven, gelegen op de plek waar later de hofstede Grotenhof was gesitueerd, terwijl op de plek van een andere hoeve in 1900 de woning Dijkhof was gelegen. Daar tussenin waren nog twee hoeven gelegen: een soort nederzetting dus. Het veengebied dat werd ontgonnen was waarschijnlijk gelegen tussen deze hoeven en het Reigersbos (in de Middeleeuwen het Keuken duin van Teijlingen genoemd).

De woning Dijkhof was gelegen aan het laantje dat liep vanaf de Achterweg naar boerderij De Phoenix. Hier woonde vanaf omstreeks 1860 de bosbaas van het landgoed Wassergeest, Piet van Dijk (te zien op afb. 1). Er is een schilderijtje in het bezit van zijn nazaten dat vermoedelijk dit Dijkhof voorstelt: een klein huisje, gelegen te midden van veel groen. Het wordt binnen de familie nog altijd gekoesterd.

Ten zuiden van Dijkhof lagen de Abdijsgronden, zo genoemd omdat deze percelen (reeds sedert 1512) in het bezit waren van de Abdij van Leeuwenhorst. Hier weer zuidelijk van lag tot 1877 boerderij De Hoogwerf. Het enige dat nog herinnert aan

Noten op p. 29

Een interessante vondst

Ignus Maes deed vlakbij de Achterweg, tegenover de toegang naar Wassergeest, een interessante ontdekking. Het betrof het basement van wat vermoedelijk een hekpilaar is geweest. Onderaan is hij breed 87 cm, maar verjongt naar 69 cm aan de bovenkant. Hij werd aangetroffen bij het begin van de zogenaamde Groene Laan of Boslaan, die voorheen vanaf de Achterweg tot in het Reigersbos liep. Vraag was nu natuurlijk waarom hier zo'n chique ingang is gemaakt in het verleden. Geen enkele bron maakt er melding van en ook op kaarten is niets van een hek te zien. We lezen in 1883 alleen van 'eene slagboom' die aan het begin de Groene Laan stond opgesteld. Het lijkt er dus op dat de hekpilaar in ieder geval vóór 1883 dateert. Zou het hek met de pilaren aangebracht zijn door D.P.J. van der

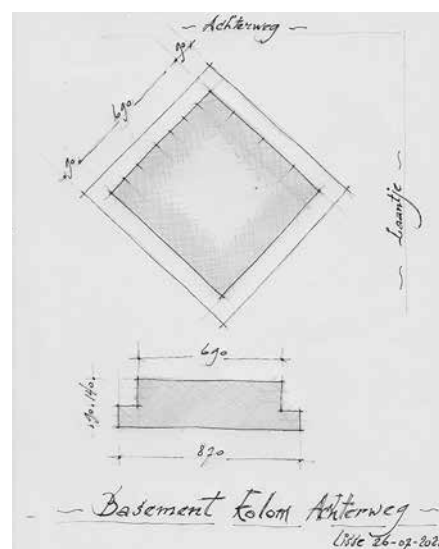
Staal van Piershil om de toegang naar het Reigersbos een wat deftiger voorkomen te geven? Of leidde deze laan naar een 'hofstede' die dan aan de Loosterweg gestaan moet hebben? Inderdaad treffen we tegenover de plek waar de Groene Laan uitkwam op de Loosterweg op een oude kaart uit 1603 (afb. 3) een huis aan, bewoond door 'Neesvaer', ofwel Cornelis Cornelisz van Moerkerken, die hier duinmeier was. Het stuk grond waarop zijn woning stond, werd de Ruyterskroft genoemd. Het erf van

het huis was in het duin uitgegraven, zodat hier een soort diepte ontstond. Ideaal voor het vangen of 'setten' van konijnen, vooral als de zijkanten goed glooiend waren gemaakt. Op latere kaarten treffen we de duinmeierswoning al niet meer aan. De diepte in het gedeelte duin aan de Loosterweg wat niet is afgegraven is er echter nog steeds.

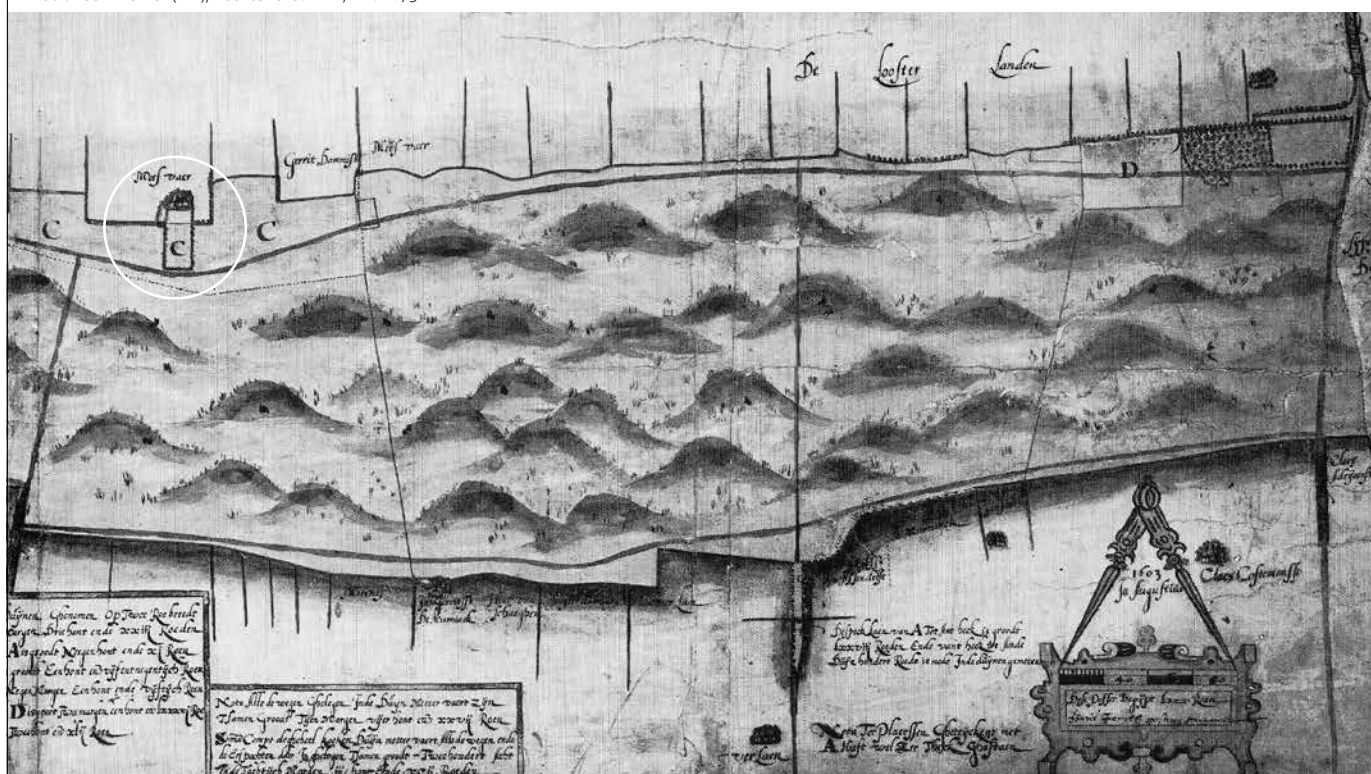
3 Het Keukenduin tussen de Essenlaan (uiterst links) en de Spekkelaan (in het midden van de kaart) in 1603. Bovenaan loopt de Loosterweg. Het huisje linksboven bij C (omcirkeld) is de duinmeierswoning van 'Nees vaer', zoals Cornelis Cornelisz Moerkerken werd genoemd. Zijn erf was gedeeltelijk in het duin uitgegraven. Hier is nog steeds een laagte aanwezig. Nationaal Archief (NA), Kaartenafd. VTH, inv.nr. 75

4 Het basement dat tevoorschijn kwam aan het begin van de Groene Laan of Boslaan. Foto I. Maes

5 Tekening van Het basement. Tekening I. Maes

deze ook weer van middeleeuwse origine daterende boerenhoeve is de naam van de percelen bloembollengrond hier ter plaatse: de Hoogewerfgronden.

Het Reigersbos, het voormalige Duinhof en de percelen in de Lageveense Polder bleven in het bezit van Cornelia Johanna van Lynden-van Pallandt. Misschien wel omdat het een interessant jachtgebied was.

Opkomst van de bloembollencultuur

De bloembollencultuur doet vanaf ca. 1880 steeds meer van zich spreken. Ook op het landgoed Wassergeest. Het is niet voor niets dat reeds in 1883 de anonieme wandelaar C.H.D. (zie het nog te verschijnen deel 9B) in het Leidsch Dagblad over het Reigersbos verklaart 'dat wie weet hoe spoedig' deze gronden 'tot bollenland geëffend zullen worden'. Bollengrond leverde in huur nu eenmaal meer op dan weiland of bos. En inkomsten waren voor het financieel beheer van een bezit als het landgoed Wassergeest van groot belang. Alleen op die manier, alsook via de verhuur van de jacht en de visserij en de jaarlijkse houtveilingen, kon men een landgoed in stand houden. In dit deel over de historie van Wassergeest willen we een beeld geven van de opkomst van de bloembollencultuur op het landgoed. We doen dat objectgericht, dus door een beschrijving te geven van diverse gedeelten van het landgoed Wassergeest.

– De zanderij

De zanderij van Wassergeest bevond zich noordelijk van het Reigersbos en zuidelijk ten opzichte van de landerijen van Duinhof. Pieter Six III, eigenaar van de buitenplaats Grotenhof aan de Achterweg, had er in de achttiende eeuw een begin mee gemaakt. Later toen in 1804 de landerijen van Grotenhof opgingen in die van de buitenplaats Wassergeest, heeft de toenmalige eigenaar, D.P.J. van der Staal van Piershil, en na hem de familie Van Pallandt-Steengracht, de activiteiten voortgezet.

Omstreeks 1880 is aan het afgraven van gronden in het Reigersbos een voorlopig einde gekomen. (Wat overbleef is in 1965 afgezend.) De zandbaas Bastiaan van Graven (1824-1881) was toen overleden en de overige leden van zijn gezin trokken weg. Het huisje aan de Leidsevaart waarin hij woonde, genaamd De Omval, werd in 1888

Verhuring bij inschrijving

te Lisse van: Eene **TUINDERSWONING** met **SCHUUR, ERF, BOOMCAARD** en **TUIN** of **BLOEMBOLLENGROND**, grootendeels aan elkander gelegen aan den straatweg, groot circa 4.27.96 hectaren, en diverse percelen **TEEL-LAND**, mede uitmuntend geschikt voor **Tuin- en Bloembollengrond**, aan elkander gelegen in de Zanderij van het Landgoed „Wassergeest” en aan den Achterweg, te zamen groot ruim 6 hectaren. (In onderscheidene percelen breeder bij biljetten omschreven.) Alsmede van 2 partijen **WEI-LAND**, in den Roversbroekpolder aldaar, aan den Polderweg, te zamen groot 3.99.40 hectaren. Voor den tijd van **10 jaren**, ingaande Kerstmis 1880 en de gebouwen 1 Mei 1881.

Inschrijvingsbiljetten moeten den 30sten December 1880, van des voormiddags 10 tot des namiddags 3 uren, worden ingeleverd ten kantore van den Notaris D. J. VAN STOCKUM, te Lisse, alwaar de voorwaarden ter inzage liggen. Aanwijzing der percelen zal geschieden door P. VAN DIJK, aan den Achterweg.

6 Advertentie in het Leidsch Dagblad van 18 december 1880, verhuur tuinmanswoning en percelen bollengrond in de Zanderij. ELO, krantenbank

gesloopt. Wellicht is in 1880 de zwakkere gezondheid van Van Graven aanleiding geweest om met de afgravingen te stoppen. In ieder geval werden met ingang van Kerstmis 1880 'diverse percelen teelland, mede uitmuntend geschikt voor Tuin- en Bloembollengrond, aan elkander gelegen in de Zanderij van het landgoed Wassergeest', verhuurd (afb. 6).² Ook in 1896 is publiekelijk 'eene partij Bloembollenland, groot 4 hectaren, gelegen te Lisse op Wassergeest, behoorende tot de Woning Phoenix' voor een tijd van tien jaar 'ingående Kerstmis 1896 of dadelijk na het ontblooten der schoof' verhuurd.³ In februari 1897 wordt een partij bloembollenland ter grootte van 6 hectaren te huur aangeboden.⁴ Ook deze zijn gelegen 'bij de woning De Phoenix en in de Zanderij nabij den Loosterweg'. In 1900 is de huurtermijn verlaagd naar vijf jaar. Ook deze keer betreft het partijen bloembollenland in de zanderij aan de zandsloot.⁵ In 1923 is een bodemonderzoek uitgevoerd in onder meer de percelen gelegen in de 'tuin Zanderij'.⁶ Een aantal hyacinten dat hier geteeld werd, was 'van den wortel gegaan' en dus afgestorven of niet verder gegroeid. Inderdaad toonde het onderzoek zuren in de grond aan, ter hoogte van het grondwater. Een tot dan toe ongekend fenomeen, want 'geheel de tuin' was altijd 'eerste klas zanderijgrond en lag goed op peil', zo lezen we. Nog tot op de dag van vandaag worden in de Zanderij bloembollen geteeld. ▶

7 De tuinmanswoning van Wassergeest, later verbouwd tot villa Lutetia, aan Heereweg 345 tegenover de Deverlaan, afgebroken in 1994. Coll. A.M. Hulkenberg.

– De voormalige tuinmanswoning en bijbehorende gronden

Ook de voormalige tuinmanswoning (afb. 7) aan 'den Straatweg' (dus Heereweg) werd in 1880 te huur aangeboden.⁷ Inbegrepen waren 'een schuur, erf, boomgaard, en tuin of bloembollengrond'. Uit deze laatste woorden kunnen we opmaken dat er op dat moment nog geen bollen geteeld werden, maar de huurder wel de mogelijkheid had om de percelen tuingrond daarvoor geschikt te maken (afb. 8). Een en ander heeft volgens het kadaster inderdaad in 1882 plaatsgevonden.

VERHURING BIJ INSCHRIJVING

te Lisse van: Eene **TUINDERSWONING** met **SCHUUR, ERF, BOOMGAARD** en **TUIN** of **BLOEMBOLLENGROND**, grootendeels aan elkander gelegen aan den straatweg, groot e^a. 4.27.96 hectaren, en diverse perceelen **TEELLAND**, mede uitmuntend geschikt voor **Tuin-** en **Bloembollengrond**, aan elkander gelegen in de Zanderij van het Landgoed „Wassergeest” en aan den Achterweg, te zamen groot ruim 6 hectaren. (In onderscheidene perceelen breeder bij biljetten omschreven.) Alsmede van 2 partijen **WEL-****LAND**, in den Roversbroekpolder aldaar, aan den Polderweg, te zamen groot 3.99.40 hectaren.

Voor den tijd van **10 jaren**, ingaande Kerstmis 1880 en de gebouwen 1 Mei 1881.

Inschrijvings-biljetten moeten den 30sten December 1880, van des voormiddags 10 tot des namiddags 3 uren, worden ingeleverd ten kantore van den Notaris D. J. VAN STOCKUM, te Lisse, alwaar de voorwaarden ter inzage liggen. Aanwijzing der perceelen zal geschieden door P. VAN DIJK, a/d. Achterweg.

8 Advertentie in de Oude Haarlemse Courant van 11 dec. 1880. KB, krantenbank

Inmiddels was vanaf 1867 de woning verhuurd aan Abraham Wijsman. Abraham Dirk Johannes Wijsman was geboren te Zoeterwoude in 1830.⁸ Hij huwde te Haarlemmermeer in 1858 met Cornelia van der Helm, doch deze kwam hem in 1862 te ontvallen. In laatstgenoemd jaar trad hij opnieuw in het huwelijk, te Leiden, met Anna Wessels. Onze arbeider/tuinder had niet veel geluk, want ook zij overleed. Het sterftcijfer, vooral bij zuigelingen en kinderen, was nu eenmaal vrij groot in die dagen. In 1863 huwde Wijsman te Lisse met Wilhelmina van Dijk (1837-1911). Zij was een dochter van Wilhelmus van Dijk en Helena Snel en dus een zus van Piet van Dijk, die vanaf 1860 woonachtig was als bosbaas op het landgoed Wassergeest, op Dijkhof aan de Achterweg. Haar broer woonde dus niet ver weg; aan de andere kant van de Achterweg wel te verstaan. Uit de echtverbintenis werden vijftien kinderen geboren. Dat lijkt veel, maar vele van hen stierven op jonge leeftijd, een overzicht:

- Jacobus Wijsman, geb. Haarlemmermeer 1864, ov. Haarlemmermeer 1867
- Wilhelmus Wijsman, geb. Haarlemmermeer 1865, ov. Haarlemmermeer 1865
- Helena Wijsman, geb. Nieuw-Vennep 1866, ov. Haarlemmermeer 1867
- Jacobus Wijsman, Lisse 1868, ov. Lisse 1868
- Jacobus Wijsman, Lisse 1869, ov. 1943; geh. met Sara Ruigrok in 1896 te Hillegom
- Willem Wijsman, Lisse 1870, ov. Lisse 1871
- Leentje Wijsman, Lisse 1871, ov. Haarlem 1940; geh. met Adrianus Jacobus Straathof in 1891 te Lisse
- Maria Wijsman, Lisse 1872, ov. 1875
- Maria Catharina Wijsman, Lisse 1874, ov. 1924; geh. met Pieter Langeveld in 1900 (uit dit huwelijk één kind)
- Wilhelmus Alexius Wijsman, Lisse 1875
- Wilhelmus Henricus Wijsman, Lisse 1875
- Marijtje Wijsman, Lisse 1876, ov. Lisse 1877
- Marijtje Maria Wijsman, Lisse 1878, ov. Venray 1938; gehuwd met: 1) Hendricus van der Hoeven in 1900 in Lisse, ov. 1904 te Hillegom; geh. met 2) Johannes Jacobus Meijer in 1909 te Hillegom
- Alida Wijsman, Lisse 1879, ov. Lisse 1879.

Voor een goed overzicht hebben we de kinderen uit het gezin Wijsman-van Dijk die niet op vroegtijdige leeftijd kwamen te overlijden in vet afgedrukt. Dat zijn er welgeteld zes, drie dochters en drie zonen, minder dan de helft van het totaal aantal kinderen dat voortkwam uit dit huwelijk!

Het is onduidelijk waarom de tuinmanswoning en bijbehorende percelen tuingrond en boomgaard in 1880 te huur werden aangeboden. Was Wijsman voornemens zich met zijn gezin elders te vestigen? Hoe dan ook, die plannen zijn niet doorgegaan. Nog tot zijn dood in 1899 treffen we hier Abraham Wijsman aan met vrouw en kinderen.

De weduwe Wijsman heeft nog een tijdje in de tuinmanswoning gewoond, doch overleed op 10 november 1911. Inmiddels was een kleinkind, Wilhelmina van der Hoeven, dochter van Marijtje Maria Wijsman en de in 1904 overleden Hendricus van der Hoeven, al uit het huis gehaald en overgebracht naar Woensel. Wilhelmus Alexius Wijsman, die inmiddels het tuindersbedrijf ter plaatse had overgenomen van zijn vader, vertrok naar Bostel in 1912.

In 1911 kwam Petrus Hubertus van Kesteren (1886-1959) naar de tuinmanswoning. Hij was op 14 november van dat jaar gehuwd met Adriana Johanna van Rijn (geb. te Oegstgeest in 1885), uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren: Johannes Nicolaas (Lisse 1912), Franciscus Johannes (Lisse 1914) en Cornelia Petronella (Lisse 1916). Ze zijn alle drie geboren in de tuinmanswoning. Van Kesteren heeft hier tot 1956 gewoond. Daarna trok Van Parijs in het huis, nadat hij de oude woning uit 1671 had verbouwd tot 'Villa Lutetia'. Daarover meer in het volgende deel.

Inmiddels stond Wilhelmus Alexius Wijsman in de bevolkingsregisters te boek als 'bloemist', wat heel goed kan kloppen als we in ogenschouw nemen dat een deel van de gronden die onder de tuinmanswoning ressorteerden in 1882 was omgezet in bloembollengrond (zie eerder in deze paragraaf).

Overigens werd de woning vanaf circa 1900/1910 in twee gedeelten bewoond, want op huisnr. D58/K100 komen we in deze periode eveneens het gezin tegen van Aernout Feeleüs, geboren te Ierseke in 1846 en gehuwd met Jannetje Aernoutse (geboren te Oud Vossemeer in 1848). Zijn kinderen zijn allen geboren in Oud Vossemeer, te weten Abraham (*1880), Alberdina (*1883), Paulus Johannes (*1888), Petrus Adrianus (*1890) en Johannes Paulus (*1894). Lang hebben ze niet in Lisse gewoond, want Aernout vertrok in 1917 al naar Endegeest, de nog bestaande psychiatrische kliniek in Oegstgeest.

Zijn echtgenote verhuisde in hetzelfde jaar naar haar geboorteplaats Oud Vossemeer, Paulus Johannes naar Beverwijk in 1910, Johannes Paulus (die als broodbakker te boek staat) naar Heemstede in 1916 en Pieter Adrianus vertrok naar Noordwijk in 1919. Hoe het de andere kinderen vergaan is weten we niet.

– De percelen tussen de Heere- en Achterweg bij de Jannetjesbrug

In 1888 werden ook de gronden tussen de Heere- en de Achterweg, waar later Fons Belle zijn villa bouwde, verhuurd (afb. 9).⁹ Ze waren gesitueerd even ten noorden van de percelen die ressorteerden onder de tuinmanswoning en die reeds eerder verhuurd waren. Opvallend is dat ook hier melding wordt gemaakt van 'weiland voor Bloembollenland'. Dus ook hier werd de huurder de gelegenheid aangeboden het aanwezige weiland om te zetten in bloembollengrond. Een belangrijke vermelding, want zoals we reeds eerder ter sprake brachten was bloembollenland meer waard dan weiland. Uiteindelijk werd er op deze percelen inderdaad een bollenschuur gebouwd en een villa, waarin de heer Belle ging wonen. In 1909 zijn deze gronden verkocht en hoorden dus vanaf die tijd niet meer bij Wassergeest.

Verhuring bij Inschrijving
VAN WEILAND,
VOOR
Bloembollenland,
te Lisse,

gelegen onder *Wassergeest*, aan de Zandsloot en andere vaarsloten, nabij de Jannetjesbrug, aan den straatweg en den achterweg. Kadaster Sectie A, Nos. 347 en 348, groot (buiten de Zandsloot) **6.08.60 hectaren**. In 8 perceelen op het terrein afgebakend. **Voor 10 jaren, ingaande Kerstmis 1888.**

De inschrijvingsbiljetten moeten worden ingeleverd op Donderdag 8 November 1888, des voormiddags tusschen 10 en 12 uren, ten kantore van Notaris VAN STOCKUM, te *Lisse*, alwaar inlichtingen zijn te bekomen.

⁹ Advertentie in het LD van 3 nov. 1888. ELO, krantenbank

– Duinhof en het Starrenbos

Ook op Duinhof, het gebied tussen de zanderij/ Reigersbos en Puntenburg, werden al vroeg bloembollen gekweekt. Reeds in 1785 lezen we daarover. Dit moet dichtbij de gelijknamige boerderij zijn geweest, ongeveer tegenover de huidige begraafplaats. Verder lagen in dit gebied voornamelijk percelen weiland. Alleen was er nog een stuk bos op de hoek van de Loosterweg en het laantje naar De Phoenix, de zogenaamde Sparrenlaan, dat het Starrenbos werd genoemd, vermoedelijk een verbastering van Sterrenbos. Dit was een stuk bos, waar vandaan uit het centrum lanen liepen naar de hoeken van het perceel. Dat had iets weg van een ster. Vandaar de naam. Mogelijk was dit een soort overtuin van de aan de Achterweg gelegen buitenplaats Grotenhof. Later, in 1925, is er sprake van 'Sparrebosch' (afb. 10), wat wel een afgeleide van Starrenbos zal zijn geweest.¹⁰ Niet dat er sparren groeiden, want vanaf circa 1888 werden hier al bloembollen geteeld. Vervolgens is op een onbekend tijdstip deze naam overgegaan op het laantje dat De Phoenix verbond met de Loosterweg en sindsdien zich tooide met de naam Sparrenlaan. Hoewel ook hier geen sparren groeiden...

Ook de overige percelen van Duinhof werden omstreeks 1888 omgezet in bloembollengrond, nadat twee jaar eerder ook de boerderij was gesloopt. We treffen hiervan echter geen openbare verhuringen aan in de lokale kranten.

– Grotenhof, Dijkhof, en de Abdij- en Hoogewerfgronden

En natuurlijk werden er ook bloembollen geteeld op Grotenhof (zie kaarten afb. 1 en 2). Reeds in 1802 had de uit Napels afkomstige Raimond Christiaan Affourtit (1775-1858) hier een bloembollenkwekerij en exportbedrijf gevestigd. Het was gesitueerd op de hoek van de Vennesloot en de Achterweg. Tot 1793 had hier het chique buitenverblijf van de familie Van Walré uit Amsterdam gestaan (en van 1640 tot 1765 ook van de bekende familie Six). De gronden ten zuiden daarvan, tot aan het laantje dat vanaf de Achterweg naar boerderij De Phoenix liep, werden toen omgezet in smalle perceeltjes bloembollengrond. Op de eerste kadastrale minuutkaart uit 1812 kunnen we dit nog heel goed zien, alsook op kaart afb. 2. In 1858 is Affourtit overleden en vier jaar later werd de 'Bloemisterij' verkocht aan Cecilia Maria van Pallandt-Steengracht, die vanaf 1863 ook eigenares was van het landgoed Wassergeest.

Zoals we reeds aan het begin van dit artikel vermeldden, heeft haar dochter Cornelia Johanna van Lynden-van Pallandt na haar overlijden in 1899 Wassergeest in bezit gekregen, en dus ook het door haar in 1862 verworven Grotenhof. We lezen ook dat Cornelia Johanna reeds in 1900 de kwekerij Grotenhof verkocht heeft aan dochter Cecile Marie. Daar hoorden ook, gaande van noord naar zuid, de aan de Achterweg gelegen percelen Dijkhof (waar Piet van Dijk, de bosbaas van het landgoed Wassergeest, woonde), en de Abdij- en Hoogewerfgronden bij.

In de koopvoorwaarden wordt vermeld dat de koopster zich aan een aantal voorwaarden moet houden. Zo zal zij diverse lopende huurcontracten 'gestand doen', namelijk aan Jozef Willem Lefeber die de Hoogewerfgronden in pacht had, de familie Segers en Cornelis Driehuizen (de Abdijgronden), Piet van Dijk (de percelen Dijkhof, incl. de woning aldaar) en de gebr. Gijsbert en Cornelis Blokhuis en Gijsbert van Parijs (de bloemisterij Grotenhof).

Later heeft de firma Van Parijs alle gronden tot aan de Groene Laan of Boslaan in pacht gekregen. De woning Grotenhof, 'het groote witte huis, met hooge boomen omgeven', zoals Arie Raaphorst in 1922 vermeldt, had de firma Van Parijs op zijn beurt verhuurd aan Arie van der Zaal (1851-1923), die als baas fungeerde van het personeel op Grotenhof.

BLOEMBOLLENVEILINGEN 1925.

De Directeuren **D. D. SWART** en **J. VALKERING Tz.**, te Limmen en **J. W. ROOZEN** te Overveen zullen Veilingen houden:

Te Lisse op Zaterdag 16 Mei,
zeer belangrijke veiling van **DARWINTULPEN, LATE- en VROEGE TULPEN,**

staande op de tuinen „Sparrebosch” en „Wassergeest”, voor de Heeren **H. PRINS** en **L. PRINS Wz.**

In deze veiling komen voor: groote partijen **Le Nôtre, Centenaire, Marnix van St. Aldegonde, Petrus Hondius, Eclipse, Prins der Nederlanden, Professor Rauwenhoff, Whistler, William Pitt, enz. Vroege tulpen, Rijzende Zon, Tournesoll, Late Tulpen, Dido, Carrara, Alaska, Orient, E.Y.T. Competitor, D.T. Scarlet, Cardinal, enz.**

Ten overstaan van **Notaris A. VAN PELT,** te Lisse.

10 Advertentie in het Weekblad voor de Bloembollencultuur van 15 mei 1925, hierin is onder meer sprake van de 'tuin Sparrebosch'. KB, kranten- en tijdschriftenbank

11 'Bloemistknechten' in dienst van de firma Van Parijs, vóór 1923.
Coll. A.A. Moolenaar

Bekijken we nu afbeelding 11. Hierop zien we een aantal arbeiders in dienst van de firma Van Parijs, namelijk van links naar rechts knielend Teun in 't Veld, Aart van 't Riet, Kees Hoogenes en Kees de Vries. Staande Maarten Kaak, George van Loenen, Kees van der Leede, Henk Moerkerk, Gerrit Langbroek, Berend Kulk (die op Grotenhof woonde vanaf ca. 1926), een onbekende jongen, Arie Groen en Huug Kranenburg. Tenslotte geheel rechts Arie van der Zaal, de schuurbaas. Op de achtergrond loopt de Groene of Boslaan, richting het Reigersbos. De foto is vóór 1923 gemaakt, want toen is Arie van der Zaal (afb. 12) overleden.

Arie was in 1851 geboren als zoon van Cornelis van der Zaal en Maria Marseille. Hij trad in het huwelijk met Laurentia Hagen. Uit dit huwelijk kwamen acht dochters voort, namelijk Maria (1876), Magdalena (1877), Anna (1879), Sophia Alida (1882), Johanna Hendrika (1884), Laurentia (1886), Cornelia Johanna (1889) en Wilhelmina (1891). Bijna alle dochters zijn later in het huwelijk getreden, waardoor er vandaag de dag nog heel wat mensen in Lisse wonen die aan Arie van der Zaal verwant zijn.

Arie bewoonde met vrouw en kinderen het grote witte huis met de tuitgevel. Daarnaast was nog een zijvleugel. Deze werd vanaf 1910 bewoond door Cor van der Zaal (1857-1935), zijn broer, gehuwd met Marytje Brussée.¹¹ Sinds 1889 dreven Arie en Cor samen een firma in bloembollen, onder de naam Gebr. Van der Zaal.

In de Nederlands-hervormde kerk op 't Vierkant bespeelde Cor het orgel. Dat deed hij vanaf

1882. In 1917, bij de inwijding van een nieuw orgel, nam hij zijn ontslag als organist. Ook op Grotenhof bespeelde hij overigens een orgel. Hij bood het echter in oktober 1921 te koop aan: *'Een 5 octaafs orgel met kruk te koop aangeboden. Adres: Grootenhof, Lisse.'*¹²

Tot zijn overlijden in 1935 heeft Cor van der Zaal hier gewoond. Zijn weduwe is in 1942 overleden. Het kan heel goed zijn dat op Grotenhof, naast Arie van der Zaal met zijn gezin en zijn broer Cor, ook nog andere bewoners zijn geweest. Zo wordt in 1920 ook nog een zekere K. genoemd (zie het kader over de diefstal van twee fietsen op p. 26). Wie dat is geweest is onduidelijk.

12 Portret van Arie van der Zaal (1851-1923).
Coll. A.A. Moolenaar

13 Het huis Grotenhof vanaf de Achterweg gezien, ca. 1930. Coll. L. van der Leeden

Naast bloembollen werden er op Grotenhof ook groente en fruit geteeld. Vooral toen de bloembollencultuur nog maar pas zijn intrede had gedaan, nam deze teelt nog een belangrijke plaats in. Op 15 oktober 1910 biedt Cor van der Zaal op 'Grootenhof, Lisse' een grote hoeveelheid appels aan, 'als Goudreinetten, Bellefleurs, Courtpendues (?) en andere soorten'.¹³ Op 19 november 1910 opnieuw een advertentie: 'Wortelen te koop: ongeveer 400 H.L. Wortelen, bij C. van der Zaal Czn., 'Grootenhof', Lisse'.¹⁴ Ook waren er nog andere bloembollenkwekers op Grotenhof die zich naast het telen van bloembollen eveneens toelagden op het kweken

van groente, zoals de fa. C. Rolff en Co. In 1908 biedt deze firma 'circa 200 H.L. puike, roode wortelen' aan. Adres: 'Grootenhof, Lisse'.¹⁵ Op 1 juni 1910 komen we ze nog eens tegen met een advertentie in de krant: 'Stalen vlet te koop, metende pl.m. 7 ton. Te bevragen bij C. Rolff en Co, Grootenhof, Lisse'.¹⁶

– Boerderij Wassergeest en directe omgeving

Inmiddels treffen we op boerderij Wassergeest aan de Achterweg omstreeks 1890 nog steeds boer Cornelis van Klaveren (1836-1908) aan met zijn echtgenote Wilhelmina Cornelia Schravendijk (1839-1912) en zijn kinderen Kees of Cornelis (geb. 1868), Krijna Anne (geboren op Wassergeest in 1872) en Philipus of Flip (geb. op Wassergeest in 1878). Krijna trad in 1895 in het huwelijk met Daniël Guldemon, bloemist op de hoek van de Achterweg en de Essenlaan, en verliet dus het ouderlijk huis.

In deze jaren was het kennelijk moeilijk om goed personeel te vinden voor het boerenbedrijf. Van Klaveren plaatst in ieder geval regelmatig een advertentie in de krant, waarin hij 'per direct' vraagt om een boerenknecht 'die goed kan melken liefst'.¹⁷ Het boerenbedrijf werd steeds verder teruggedrongen in Lisse en omgeving ten gunste van de bloembollencultuur. We kunnen ons dus

Zwarte aalbessen

Had Cor van der Zaal een ziekte onder de leden? In 1912 bestelt hij via een advertentie in de krant grote hoeveelheden zwarte aalbessen 'te leveren op Maandag, Dinsdag en Donderdag, 8, 9 en 11 juli en zoonodig meerdere dagen'. De bessen 'moeten goed gekleurd, zonder groeven of bladen geleverd worden'. De prijs is 25 cent per kilo. Ze kunnen worden afgeleverd bij het station van Lisse of bij Cor van der Zaal zelf op 'Grootenhof, Lisse'.

De medicinale werking van aalbessen is bekend. Er kan thee van getrokken worden die de spijsvertering bevordert. Verder hebben ze als eigenschap dat ze afkoelend, aansterkend, eetlustopwekkend, bloedzuiverend, zwak laxerend en urine afdrijvend zijn. Het is onduidelijk waarom Cor deze bestelling plaatste. Was het wel voor hemzelf? We weten het niet...

Bron: ELO, Leidse Courant, 3 juli 1912

Fietsen gestolen, 1920

In het Leidsch Dagblad van 3 augustus 1920 lezen we dat de zoon van een zekere K. 'op Zaterdagavond om vier uren' op Grotenhof thuiskwam. Helaas is onduidelijk wie deze K. was. In ieder geval kreeg zijn zoon geen straf voor het late thuiskomen. Dat had misschien te maken met het gegeven dat hij een diefstal ongedaan wist te maken. Hij bemerkte bij zijn thuiskomst op Grotenhof namelijk dat er twee fietsen verdwenen waren uit een schuur, waarvan de deuren open stonden. Vader en zoon besloten op zoek te gaan naar de dader, want je blijft natuurlijk niet onopgemerkt als je op weg bent met twee fietsen. Ze zouden 'ieder één der achterwegen op rijden'. De zoon 'nam de richting Sassenheim en op zijn terugreis zag hij iemand komen met twee rijwielen'. Hij ondernam onmiddellijk actie en gooide zijn fiets voor de gestolen rijwielen van de dader, waardoor deze ten val kwam. Een kordaat optreden! De dief, iemand uit Amsterdam, nam de vlucht 'doch door de hulp van eenige personen, daartoe opgeklopt, mocht men het genoegen hebben hem in den Poelpolder, in een boschje, te grijpen, en hem aan de politie uit te leveren'. Hij werd achter slot en grendel gezet.

goed voorstellen dat het onder die omstandigheden steeds moeilijker werd voor een boer om goed personeel te vinden. Genoemde advertenties werden geplaatst in 1897 en in 1899. Vanaf 1905 tot en met 1908 worden die oproepen voor personeel nog eens herhaald, maar dan door Philippus van Klaveren, een zoon van Cornelis, die blijkbaar het boerenbedrijf op Wassergeest inmiddels had overgenomen van zijn vader.¹⁸

En zo kon er dan toch nog wat jaartjes geboerd worden. Op 7 juli 1906 heeft Philippus of Flip van Klaveren een 'grote Yorkshire Beer' nodig om zijn biggen te dekken en zo zijn veestapel op peil te houden.¹⁹ Ze konden allemaal terecht in de nieuwe stal die hij of zijn vader tegen de achterkant van de boerderij had laten bouwen nadat de opstallen aldaar, daterende uit de tijd dat Wassergeest nog als buitenverblijf fungeerde, waren gesloopt. Als boer moest men moderniseren om het hoofd boven water te houden. En dus werden oude opstallen vervangen door nieuwe schuren en stallen. De bebouwing waarin voorheen, in de tijd dat D.P.J. van der Staal Wassergeest bezat, onder meer een koetshuis was ondergebracht en een oranjerie, bleef gehandhaafd, totdat deze opstallen in 1928 eveneens het veld moesten ruimen.

Op 25 maart 1907 sloeg een 'voor een boerenwagen gespannen paard van den landbouwer Van Klaveren alhier' op hol.²⁰ De voerman viel hierbij van de wagen af en kreeg de wielen over zich heen. Geen ernstige verwondingen gelukkig... Het paard ging er met de wagen op sleeptouw echter vandoor. Op de Stationsweg kwam het paard met de resten van de wagen achter zich aan in aanraking met 'den kopwagen van J. van Graven (...), welke wagen geheel ontwricht werd'. Tenslotte liep het paard zich klem op de 'straatweg', zodat 'het ongeval hiermee eindigde'. De schade was echter aanzienlijk, aan zowel de wagen van Van Graven als die van Van Klaveren.

Op 13 januari 1908 is boer Cornelis van Klaveren op 71-jarige leeftijd overleden en begraven bij de Grote Kerk aan 't Vierkant. Philippus bleef nog een tijdje op Wassergeest boeren, maar al gauw is hij vertrokken. In verschillende advertenties in het Leidsch Dagblad werd nu boerderij Wassergeest en omliggende percelen weiland te huur aangeboden.²¹ Zo lezen we in de editie van 3 oktober 1908 van 'Uit-muntend bloembollenland, thans nog liggende als

Verhuur huis Wassergeest, 1853

Eigenlijk hoort dit kader thuis in de aflevering over de periode 1853-1863, maar de informatie is dusdanig interessant dat ik het u niet wil onthouden.

We weten al dat in 1852 het landgoed Wassergeest te koop stond. Nieuwe eigenaar werd de vermogende jhr. Johan Frederik Steengracht van Duyvenvoorde. Hij verhuurde het landgoed echter al snel aan zijn zuster op Keukenhof, Cecilia Maria van Pallandt-Steengracht. In het bewuste contract wordt reeds melding gemaakt van 'de afbraak van het Heerenhuis' en van de 'de inrichting van het Heerenhuis tot Bouwwoning (boerderij)'. Deze verbou-wingsplannen ontstonden dus al heel gauw.

Nergens wordt melding gemaakt van plannen voor een eventuele verhuring van het huis. In de Oude Haarlemse Courant van 31 januari 1853 trof ik echter bijgaande advertentie aan. Er wordt te huur aangeboden 'de HEEREN-HUIZING van het landgoed WASSERGEEST, alleraangenaamst gelegen aan den Straatweg tusschen Leyden en Haarlem, even bezuiden het dorp Lisse'. Hieruit blijkt dat de toenmalige eigenaren van Wassergeest wel degelijk hebben geprobeerd het huis te verhuren, maar er meldden zich geen gegadigden. De advertentie werd nog eens herhaald in de edities van de Oude Haarlemse Courant van 10, 17, 19 en 24 februari. Helaas meldde zich niemand, want de eerste de beste bewoner van het dan inmiddels tot boerderij verbouwde huis is Dirk Koudijs in 1856.

14 Advertentie in de Oude Haarlemse Courant van 31 januari 1853.

Krantenbank van de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage

* * *
BUITENVERBLIJF TE HUUR.
Men is genegen om voor den tijd van vijf jaren, ingaande 1°. Mei e. k., te VERHUREN, de HEEREN-HUIZING van het Landgoed *WASSERGEEST*, alleraangenaamst gelegen aan den Straatweg tusschen Leyden en Haarlem, even bezuiden het Dorp Lisse, geschikt voor *Zomer- en Winterverblijf*, bevattende 16 Kamers en al wat verder tot eene welingerigte Huizing behoort, daaronder begrepen Stalling voor 8 Paarden, Koetshuis en Koetsierswoning, met omringende Lustgronden en Bosschen, te zamen ter grootte van ongeveer 8 Bunders. Te bevragen ten Kantore van den Notaris *Mr. C. C. VAN DER SCHALK*, te Noordwijk-Binnen. Brieven *franco*.

weiland en eene bouwmanswoning met stalling enz. in te richten tot tuinderswoning en Bloembollenhuis, zeer gunstig gelegen in het Buitenwater te Lisse, aan breed vaarwater aan de Stalenbrug tusschen den Straatweg en den Achterweg'. De huurtermijn beslaat een periode van 10 jaar. De boerderij en omliggende gronden worden in zeven percelen te huur aangeboden. 'De inschrijvingsbiljetten, met vermelding van huurprijs van elk perceel afzonderlijk en voorzien van opgave van minstens één soliden Borg, moeten worden ingeleverd op Donderdag 15 Octo- ▶

ber 1908, des voorm. tot 12 uren, ten Kantore van den Notaris J. Tuymelaar'. De huurder werd dus ook hier in de gelegenheid gesteld om het aanwezige weiland om te zetten in bloembollengrond en zo ook de boerderij in te richten als 'Bloembollenhuis'. Een vermelding die we al eerder tegenkwamen in 1888 bij de verhuur van de percelen bij de Jannetjesbrug, dat toen ook nog uit weiland bestonden, en bedoeld was om huurders te trekken.

Inderdaad voelde een Lissese bloembollenkweker, in de persoon van Govert Cornelis Tromp (1842-1911), zich aangesproken. Hij heeft van Wassergeest een bloembollenbedrijf gemaakt. Hiertoe werden reeds in hetzelfde jaar bredere en diepere sloten en vaarten gegraven tussen de Heere- en Achterweg via welke het af te graven zand zou worden afgevoerd, teneinde goede bollengrond te verkrijgen. Het terrein was namelijk nog steeds vrij hoog gelegen, ondanks afgravingen in de zestiende eeuw. (Zie deel 1, DB 19 2008, pp. 15-22). In de aanbesteding lezen we dat het werk bestond uit:²²

1. Het graven van een vaarsloot ter lengte van ongeveer 410 Meter, ter breedte van 7 Meter op den waterspiegel.
2. Het verbreedten van een Vaarsloot, ter lengte van ongeveer 163 Meter.
3. Het daarmee in verband staande uitbaggeren en daarna dempen van twee landsloten.
4. Het uitgraven van een dam en het doortrekken van een landslootje.
5. Het uitdiepen van een bestaande sloot tot op 1.80 M. beneden A.P.

Alles gelegen op de boerderij 'Wassergeest' nabij de Staalbrug in de gemeente Lisse.

Aanwijzing van het werk zal geschieden door den Opzichter C. van der Laan te Lisse en wel op Dinsdag 17 November 1908, des voormiddags te halfelf'.²³

De werkzaamheden werden uiteindelijk gegund aan J. Leijten te Assendelft.

Nu er brede sloten waren gegraven en bestaande verbreed en verdiept, kon men met het afgraven beginnen. Dat heeft kennelijk meerdere jaren in beslag genomen, want tot 1912 wordt 'op Wassergeest bij Gebr. Tromp' gratis zand aangeboden. Het zand wordt 'kosteloos in de schuiten geladen met kipkarren (kiepkarren)';²⁴ Bij deze afgravingen zijn ook

interessante vondsten gedaan. Zo werden aan de Heereweg, recht tegenover boerderij Wassergeest, de restanten aangetroffen van een stenen brug.²⁵

Aldus mogen we aannemen dat in 1912 de huidige situatie is ontstaan in dit gebied tussen de Heere- en Achterweg.

Inmiddels werd in november 1908 boerderij Wassergeest nog steeds bewoond door Flip van Klaveren en zijn moeder, Wilhelmina Cornelia Schravendijk. Op woensdag 2 december heeft hij op Wassergeest een 'belangrijk veeboelhuis' gehouden.²⁶ Er wordt onder meer te koop aangeboden 'den gunstig bekend staanden Stalhoornvee van den Heer Ph. Van Klaveren te Lisse, bestaande uit 21 stuks gezond en melkrijk melkvee en vijf kalpinken'. Verder ook 'bouwgereedschappen, Machinerieën, een tot alle doeleinden geschikten Breack (afbraak) en verdere op het terrein aanwezige en ten verkoop aangeboden goederen'. We kunnen niet met zekerheid vaststellen waar de 'Braeck' van afkomstig was. Het lijkt echter onder meer van de boerderij zelf afkomstig te zijn geweest, want die werd na het definitieve vertrek van de Van Klaverens verbouwd tot onderkomen van het personeel van Cornelis Tromp. Tenslotte werd op donderdag 10 december 1908 de nog op de boerderij aanwezige mest verkocht.²⁷

Bij deze verkoop was Van Klaveren nog woonachtig op Wassergeest. Hij zal echter spoedig daarna wel betrokken zijn, want in november van het volgende jaar is de woning verbouwd. Bij deze gelegenheid hebben de timmerlieden, als een soort aandenken, twee werkschoenen op een plankje bevestigd, met het navolgende opschrift:

1 Nov: 1909,
Verbouwd van boerewoning tot
4 werkmanswoningen. Voorheen
Buitenplaats van den Heer Staal

Jac. v. Biezen
N. Mastenbroek timmerlieden
H. v. Dril

De werkschoenen werden in 1976 aangetroffen onder aan een trap.

In het boek *Wassergeest te Lisse* vindt de nieuwsgierige lezer een uitgebreide beschrijving van de bewoners op Wassergeest na 1909. ■

15 Bloemistekenten van de Gebr. Tromp op Wassergeest, ca. 1914. Allen woonachtig in de voormalige in 1909 verbouwde boerderij. Van l. naar r. Co Rhijnsburger, Laurens Rhijnsburger, een zoon van Willem de Ridder, Jacob van Vliet, Dries Marsbergen, Wijnand van Vliet en Hendrik Schotsman.

Coll. J.M. de Graaf te Noordwijk.

Noten

1 'Daer' of 'Daere' betekent veengrond en de naam 'rode' duidt erop dat hier iets in cultuur werd gebracht. Vgl. namen als Beukenrode. Zie het uitgebreide artikel van mijn hand 'Van Daerrode tot buitenplaats-Middeleeuwse geschiedenis', in: Henk Schaap (red.), *Sporen van Six in Lisse* (Hilversum 2020), pp. 98-117.

2 Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO), krantenbank. Leidsch Dagblad (LD), 18 en 24 dec. 1880.

3 ELO, krantenbank. LD, 17 en 21 febr. 1896.

4 ELO, krantenbank. LD, 2, 6, 8 en 9 febr. 1897.

5 ELO, krantenbank. LD, 12, 15 en 22 jan. 1900.

6 ELO, krantenbank. LD, 8 dec. 1923.

7 Koninklijke Bibliotheek (KB), krantenbank. Oude Haarlemse Courant (OHC), 11 en 20 dec. 1880.

8 Deze en hiernavolgende gegevens over de bewoners van de tuinmanswoning ontleend aan gemeentearchief Lisse, bevolkingsregisters 1860-1920. Ver. Oud Lisse, Pro-Gen.

9 ELO, krantenbank. LD, 23 en 30 okt. en 3 nov. 1888.

10 KB, krantenbank. Nieuwe Haarlemse Courant, 3 apr. 1920.

11 Uit zijn huwelijk met Brussée is een dochter voortgekomen, dat echter al op veertienjarige leeftijd stierf.

12 ELO, krantenbank. Nieuwe Leidsche Courant (NLC), 5 en 6 okt. 1921.

13 ELO, krantenbank. LD, 15 okt. 1910.

14 ELO, krantenbank. LD, 19 nov. 1910.

15 Zoals we lazen, waren omstreeks 1900 nog niet alle percelen langs de Achterweg door de eigenares Cornelia Johanna van Lynden-van Pallandt verhuurd aan de fa. Van Parijs. Er kunnen dus in die tijd nog tal van andere kwekers op Grotenhof zijn geweest,

waaronder de hier genoemde fa. C. Rolff en Co. ELO, krantenbank. LD, 18 nov. 1908.

16 ELO, krantenbank. LD, 1 jun. 1910.

17 ELO, krantenbank. LD, 15 mrt. 1897 en 12 en 15 mei 1899.

18 ELO, krantenbank. LD, 18 feb. 1905, 9 mrt. 1906, 11 en 15 mei 1907, 25 jan., 8 feb. en 21 mrt. 1908.

19 ELO, krantenbank. LD, 7 jul. 1906.

20 ELO, krantenbank. LD, 26 mrt. 1907.

21 ELO, krantenbank. LD, 26 sep. en 3 en 10 okt. 1908.

22 ELO, krantenbank. LD, 14 nov. 1908.

23 'Kees Laan', zoals hij ook wel genoemd werd, was te Lisse geboren in 1865 en gestorven in 1949. Hij was jachtopzichter op Keukenhof en woonde op 't Hoogje aan de Stationsweg. Ver. Oud Lisse, pro-gen.

24 ELO, krantenbank. LD, 11 en 29 dec. 1909, 9 aug. 1911, 2 mrt. 1912.

25 Mondelinge mededeling van de heer J. ten Hagen. Oorspronkelijk lag daar inderdaad de hoofdingang. Later, omstreeks 1807, is deze enige meters naar het zuiden verplaatst, zodat de toegangslaan met een fraaie bocht tot vlak voor het huis kwam te lopen.

26 ELO, krantenbank. LD, 21, 25 en 28 nov. 1908.

27 ELO, krantenbank. LD, 8 dec. 1908.

Literatuur

De gegevens die we in dit hoofdstuk hebben opgenomen zijn afkomstig uit de boeken *Knappenhof of Grotenhof te Lisse* (Lisse 1999) en *Wassergeest te Lisse* (Lisse 2004) van de schrijver van dit artikel, tenzij anders vermeld.

Houtverkoop op Wassergeest

In de geschriften van Dirk de Boer (1906-1996), lezen we een en ander over een houtverkoop – of houtverkoop in het toenmalige taalgebruik – in de bossen van het landgoed Wassergeest. Het is op de kop af honderd jaar geleden dat deze houtverkoop zich afspeelde.

Jan de Boer

Meerdere eeuwen lang zijn er op landgoederen houtverkoopingen geweest. Het was voor de landgoedeigenaar een bron van inkomsten en de kopers gebruikten het gekapte hout voor meerdere doeleinden. Ten eerste werd er het fornuis mee gestookt. Bakkers stookten er hun ovens mee en groentekwekers gebruikten het rijshout voor de stambonen, om de boon er in te laten klimmen. Ook werden er bezems van gemaakt of de slootkant werd er mee verstevigd.

De houtverkoopingen vonden tot circa 1950 elk jaar plaats tussen november en februari. Ze werden van te voren door de omroeper en aanplakbiljetten en/of advertenties bekend gemaakt. De bossen van Keukenhof, Zandvliet en Wassergeest lagen gunstig voor de kopers. Ten zuiden, westen en noorden woonden veel tuinders en vanuit de Haarlemmermeerpolder kwamen ook veel kopers. Kopers vanuit de stad waren er nauwelijks.

De verkoopingen vonden altijd in het bos bij de gemerkte kavels plaats, waarbij de notaris of zijn plaatsvervanger en een gemachtigde van de eigenaar van het bos aanwezig waren. De landgoedeigenaar stelde het op prijs dat de notaris persoonlijk aanwezig was; dat gaf wat meer cachet aan de bijeenkomst. De adel zelf verscheen daar niet; dat hoorde niet. De jaarlijkse opbrengsten waren voor de eigenaar belangrijk. Hulkenberg schrijft dat de dalende opbrengsten, gepaard aan de stijgende loonkosten, noodlottig

waren voor het in standhouden van een buitenplaats.

Een kavel was tussen de 20 en 25 vierkante Rijnlandse Roe (ca. 300 m²) groot. Het verschil werd onder meer veroorzaakt doordat de grens van een kavel niet altijd even goed kon worden vastgesteld. De notaris had de leiding. Soms werd alleen bij opbod verkocht, maar meestal bij opbod en afslag.

Koopvoorwaarden

Onder de voorwaarden voor de houtveiling op Wassergeest op 22 december 1921 lezen we dat er een borg moest worden aangewezen, die op de verkoop aanwezig moest zijn. Die voorwaarde moest altijd worden vermeld en leidde soms tot de vreemde situatie dat de kopers voor elkaar borg stonden. Zij die ooit wegens wildstropen veroordeeld waren, werden uitgesloten van het recht om hout te kopen. De betaling voor de in dit artikel opgenomen houtveiling van

22 december 1921 moest plaatsvinden voor of op 25 juli 1922 op het kantoor van notaris Albert van Pelt. De veilingkosten waren 9% van de koopprijs en 1% voor de armen van Lisse. Ook moest het uitgelopen pluk- of trekgeld door de koper betaald worden.

De op de genoemde verkoop gekochte bond hout moest vóór 15 maart 1922 zijn opgehaald, inclusief het droge (dode) hout en sprokkelhout. (In de streek werd altijd gesproken van een bon hout). Vóór die tijd, of in overleg, werd het hout gekapt door Arie Balkenende (*1857). Hij woonde op 't Hoogje', tegenover de ingang van kasteel Keukenhof. Bij eerdere verkoopingen kapte hij de kavel houtopstand voor 5% van de koopprijs, maar juist hier was de prijs verhoogd naar 7,5%. Dit bedrag diende aan Balkenende betaald te worden.

Het hout moest worden opgehaald per vaartuig of paard en wagen, op door de landgoedeigenaar aangegeven wegen, tussen zonsopgang en zonsondergang.

Het hout was veelal els, iep, abeel en wilgenhakhout. Eens in de vier tot vijf jaar kon het gekapt worden. Professioneel kappen was noodzakelijk vanwege goede hergroei van de nollen en stronken. Balkenende had een heel scherpe hakbijl en een goed hakmes die hij beide goed scherp hield. Bij deze verkoop was hij toch al 64 jaar oud! De koper kwam met schuit en paard en wagen thuis. Meestal

*Aanwezigheid van
de notaris gaf wat
meer cachet aan de
bijeenkomst*

ook met een hakmes om het hout- met zelf meegebrachte tenen – op bossen te kunnen binden. Het voordeligste was om met drie man het hout te gaan halen. Dan schoot het werk op en je liep elkaar ook niet in de weg.

De verkoping van 22 december 1921 bestond uit 132 koopjes. Het was een grote hakhoutverkoping! De totale opbrengst was 5.044 gulden. De gemiddelde prijs was 38 gulden per kavel. Aan pluk- of trekgeld was 33 gulden uitgegeven. Maar dit bedrag werd weer teruggevorderd bij de desbetreffende kopers. Er waren kopers van meerdere kavels. In de hierna volgende lijst worden ze maar één keer genoemd en – volgens de notaris! – zijn alle bloembollenkwekers ook tuinders.

Kopers

(Alle kopers zijn tuinders, tenzij anders vermeld).

■ Onder de kopers woonachtig te Lisse, lezen we de volgende namen: Martinus Does, Arie Hoogendoorn, Quirinus Doeswijk, Jan van der Voort, Gerrit Sanders, Piet Berbee Pietzn., Antoon van der Aart, Piet Koomen, Jan van der Slot, Jan van Noort – bouwman, Petrus Kors, Jan Rotteveel – bouwman, Cornelis van der Lans – bouwman, Dirk van der Voort, Willem van Dijk, Hermanus van der Mark en Gerrit Hulsbosch – bouwman.

■ Kopers woonachtig te Voorhout zijn: Cornelis Slobbe, Jan Hogervorst, Petrus van Werkhoven, Jan Angevare, wed. Klaas van Stijn – bouwvrouw, Petrus van Rijn, Hein van der Hulst – bouwman, Petrus Joh. Van der Hulst, Petrus Warmerdam, Piet Warmerdam – bouwman, Arie van Schooten, Arie Knoppert, Arie van Werkhoven, Leen van Diemen, Piet van den Berg Corn.zn., Arie Turnhout, Gijsbert Prins Gijszn., Martinus van den Noulant, Piet Lemmers, Cornelis Warmerdam – bouwman, wed. Piet Warmerdam – bouwvrouw, en Cornelis Kortekaas Leenzn.

■ Kopers uit Noordwijkerhout:

Leonardus Turnhout, Hein Geerlings Martinusz., Klaas Hermans, Jan van Gijlswijk, Jan Waaning, Jan Smit, Cornelis Heemskerk, Boudewijn Timmers, Jan Nulkes, Engelbert Conijn, Petrus Obdam, Jan van den Berg Thomaszn., Leen Bellekom, Dirk de Boer, Cornelis Romijn, Leonardus van der Horst, Jan van der Voort, Simon Bouwmeester, Arie van Noort, Arie van der Slot, Cornelis van den Burg Azn. en Piet Heemskerk jr.

Houtverkoop
op het landgoed „Wassergeest”
onder LISSE, op:
Dinsdag 21 Dec. 1926,
's voorm. 10 uur precies, van:
Eene aanzienlijke partij
zwaar- en licht
Eiken- en Elzenhakhout
uitmuntend geschikt voor
Rijs hout en een partij los
hout en takkenbossen, be-
nevens populieren- en eiken-
boomen. Te beginnen bij het
Jeneverbosch. 14026
Borgstelling verplicht.
A. VAN PELT, Notaris.

Aankondiging van een houtverkoop op het landgoed Wassergeest op 21 december 1926.

Erfgoed Leiden en Omstreken, krantenbank, Leidse Courant 11 december 1926

■ Kopers woonachtig in de Haarlemmermeer:

Hendrik Jacobus de Ree, Adrianus Johannes de Ree, Adriaan Verlaan – bakker, Willem Verlaan – bakker, Cors van Veen, Jan Clemens Heinzn., Jacobus Groen in 't Wout, wed. Jan van der Klaauw, Willem Wijnhout, Willem Mesman en Cornelis Bruin.

■ Overige kopers waren:

Jan van der Voort, Sassenheim; Cornelis van Steijn, Hillegom; Cornelis Bouw-

meester, Nieuwe Wetering; Martinus Hoogeboom, Roelofarendsveen; Jan van der Meer Nic.zn. Roelofarendsveen; Jan Rietbroek, Roelofarendsveen; Jacobus van der Hoorn, Roelofarendsveen; Cornelis van Haastrecht, Roelofarendsveen; Johannes Jacobus van der Meer, Roelofarendsveen; Cornelis van Klink, Roelofarendsveen; Arie van Tol, Langeraar; Martinus van Tol, Langeraar; Willem Fransen, Langeraar; Dirk de Haan, Leimuiden; Jan Beilemeer, Leimuiden; Jasper van Rijn, bakker te Rijpwetering; Dirk van Haastrecht, Rijpwetering; Hendrik van Veen, Rijpwetering.

■ De **grootste koper** was Jasper van Rijn – bakker te Rijpwetering – met zeven koopjes. Cornelis Bouwmeester – tuinder te Nieuwe Wetering – had zes koopjes. De meeste kopers hadden er één, soms twee. Voor de 132 kavels houtopstand waren 90 kopers.

Besluit

Tot zover de houtverkoping op Wassergeest. Vele eeuwen lang zijn deze, zoals we vernamen, van belang geweest voor de instandhouding van een landgoed. Toen dan ook na de Tweede Wereldoorlog de 'houtverkopingen' steeds minder opbrachten, werd ook het financieel beheer van het landgoed Wassergeest een steeds groter wordend probleem, wat tot de verkoop leidde van verschillende delen van het landgoed aan het einde van de twintigste eeuw. ■

Dit artikel is een bewerking van de tekst van Dirk de Boer door Jan de Boer (*1940) en is eerder verschenen in de publicatie *Noordwijkerhout in de 20ste eeuw* (Lisse, 2009), pp. 105-107.

Bronnen

- Boek:
 - A.M. Hulkenberg – *Keukenhof*, 1975.
- Archieven:
 - Nationaal Archief Den Haag
 - Eigen archief
- Informatie ontvangen van:
 - Gerard Zoet, Oranjelaan 66, Lisse

't Huys Dever in de serie 'Verscholen Haarlem' – in het kader van 775 jaar Haarlem – voor het Haarlems Dagblad.

Illustratie door Eric J. Coolen (Haarlem, 1965). Coolen is tekenaar en ontwerper/maker van boeken, beelden, gevelstenen en glas-in-loodramen